

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
кафедра географії та туризму

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

**Дослідження поінформованості студентів інституту про можливості пішохідних
турів на Закарпатті**

Барга Даніел Аттілович

Студент IV-го курсу

Освітня програма 242 Туризм

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 8 / 2022 р.

Науковий керівник: **Бергхауер Олександр Олександрович**

к.г.н., доцент

Завідувач кафедри географії та туризму: **МОЛНАР ЙОСИП ЙОЖЕФОВИЧ**

к.г.н., доцент

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2023 року

Протокол № _____ / 2023

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

кафедра географії та туризму

Кваліфікаційна робота

**Дослідження поінформованості студентів інституту про можливості
пішохідних турів на Закарпатті**

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконав: студент IV-го курсу

Барта Даніел Аттілович

Освітня програма 242 Туризм

Науковий керівник: **Бергхауер Олександр Олександрович**

к.г.н., доцент

Рецензент: **Молнар Д. Стефан Стефанович**

PhD

Берегове
2023

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Földtudományi és Turizmus Tanszék

Túrázási lehetőség ismertség vizsgálata Kárpátalja területén a Főiskola hallgatói körében

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Barta Dániel

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 242 Turizmus

Témavezető: Berghauer Sándor

PhD, docens

Recenzens: Molnár D. István

PhD, docens

Зміст

Вступ.....	6
1. Характеристика активного та екотуризму.....	7
1.1. Еволюція екологічної свідомості	7
1.2. Розвиток та визначення екотуризму	7
1.3. Міжнародний ринок екотуризму	8
1.4. Екотуристичні ресурси Закарпаття.....	9
1.4.1. Флора.....	9
1.4.2. Тваринний світ	10
1.4.3. Національні парки та заповідні території	10
1.5. Визначення та структура активного туризму	12
1.5.1. Форми активного туризму	13
1.6. Порівняння активного та екотуризму	14
2. Пішохідний туризм як вид туризму	16
2.1. Розвиток угорського природознавчого пішохідного туризму	16
2.2. Історія прогулянок на природі Закарпаття	17
2.3. Галузі прогулянок на природі: екскурсії та походи.....	22
2.3.1. Види походів	24
2.4. Можливості активного туризму в Закарпатті.....	24
2.5. Найвідоміші туристичні маршрути в Українських Карпатах	27
3. Методи дослідження	29
4. Результати	31
Висновки.....	48
Висновки українською мовою	50
Список використаної літератури	52
Список ілюстрацій	54
Список таблиць.....	55
Подяка	56
Декларація.....	57
Додатки.....	58

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	6
1. Az aktív és ökoturizmus jellemzői.....	7
1.1. A környezettudatosság alakulása.....	7
1.2. Az ökoturizmus kialakulása, definíciója	7
1.3. Ökoturizmus nemzetközi piaca	8
1.4. Kárpátalja ökoturisztikai erőforrásai	9
1.4.1. Növényvilág	9
1.4.2. Állatvilág.....	10
1.4.3. Nemzeti parkok és természetvédelmi területek.....	10
1.5. Az aktív turizmus definíciója és keretrendszere.....	12
1.5.1. Aktív turizmus formái	13
1.6. Aktív és ökoturizmus összehasonlítása	14
2. A természetjárás, mint a turizmus egyik ága	16
2.1. A magyar természetjárás kialakulása	16
2.2. Természetjárás története Kárpátalja területén	17
2.3. A természetjárás ágai: a kirándulás és túrázás	22
2.3.1. A túrázás típusai	24
2.4. Aktív turisztikai lehetőségek Kárpátalján	24
2.5. Legismertebb gyalogtúra útvonalak az Ukrán-Kárpátokban.....	27
3. A kutatás módszerei.....	29
4. Eredmények	31
Összefoglalás.....	48
Висновки	50
Felhasznált irodalom	52
Ábrák jegyzéke.....	54
Táblázatok jegyzéke	55
Köszönetnyilvánítás	56
Nyilatkozat	57
Melléletek.....	58

Bevezetés

A Földön és hazánkban erőteljes globalizáció van folyamatban, ahol a nyugati típusú fogyasztói életmód hódít teret magának. A fogyasztói társadalom rövidtávon gondolkodik, nem tartják szem előtt az emberiség hosszútávú érdekeit és ez a felismerés hozta figyelembe a környezetvédelem fontosságát. A környezetvédelemben fontos az összhang minden területen, ennek megfelelően a szabadidejükben üdülők, kirándulók, utazók és túrázók is úgy pihenjenek és szerezzenek élményeket, hogy ne ártsanak a környezetnek. Az idők folyamán létrejöttek olyan turisztikai ágazatok, melyek ezt a célt szolgálják, mint az ökoturizmus. Tekintettel arra, hogy világszerte egyre nagyobb igény mutatkozik az természetben való aktív tevékenységek iránt, a munkában ezzel a témával fogunk foglalkozni és kutatást végezni a diákok körében, hogy milyen aktív tevékenységeket végeznek.

A szakdolgozat témája ezért „Túrázási lehetőségek ismertség vizsgálata Kárpátalja területén a Főiskola hallgatói körében”. Első célkitűzésem ismertetni az aktív és ökoturizmus definícióját és kialakulását, fontosabb jellemzőit és elhelyezkedésüket a turizmus iparágban. Az összegzett információk alapján pedig összehasonlítani azokat.

Mint tudjuk a természetben való aktív tevékenységek során az emberek kiszakadnak a városi környezetből és a természetes környezetben töltik el idejüket. Ennek leggyakoribb módja a gyalogos kirándulások és gyalogtúrák, de ide tartoznak a vízitúrák, sítúrák, lovastúrák és kerékpáros túrák is. Kárpátalja helyzetéből adódóan napjainkban is rengeteg lehetőség rejlik a túrázásban, mert az antropogén hatások nem voltak jelentősek, mint a nyugati országokban. Ezért másik fontosabb célkitűzésem közé tartozik a magyar és kárpátaljai természetjárás kialakulásának részletes ismertetése és különböző aktív tevékenységek jellemzőinek a bemutatása.

A munkám fő célja pedig, hogy a főiskola diákjai körében kiderítsem, milyen túrázási lehetőségeket ismernek Kárpátalján. A kutatást kérdőíves formában fogom végezni és a kapott adatokat egybegyűjtöm és részletesen elemzem azokat. A kérdőívben kitérek különböző túrázási típusokra, szokásokra és ezáltal egy átfogó képet fogunk kapni a hallgatók túrázási szokásairól. Emellett kiderítjük a különböző aktív turisztikai tevékenységek ismertségét Kárpátalján.

1. Az aktív és ökoturizmus jellemzői

1.1.A környezettudatosság alakulása

Az őskortól a XIX. század közepéig az emberek számára fontos volt a természeti környezet. Az ősi természeti életmód tiszteletet sugallt az élet iránt, amely a fennmaradásunk alapját is biztosította. Az ipari forradalom azonban megváltoztatta az életünket és káros hatással volt a környezetre, amely károsodást okozott az emberiségnek.

Az ökológia tudománya Ernst Haeckel által lett meghatározva először 1869-ben, aki az élő szervezetek és az élettelen környezetük tudatos megfigyelését tekintette ökológiának. Az „ökológiai turizmus” kifejezést egy cikkben használták először 1965-ben, amely kritizálta a turizmus hatásait a fejlődő országokban, és ezzel új fogalmat vezetett be.

Az USA-ban 1872-ben létrehozták a világ első nemzeti parkját, a Yellowstone Nemzeti Parkot, és 1968-ban a Római Klub megalakulása során 25 ország 80 tudósa az emberiség számára kritikus folyamatokat és a környezeti válságot határozta meg. Ezek az események az emberiség figyelmét a környezet- és természetvédelemre irányították. Az „ökológiai turizmus” eszméje az 1980-as évek második felére kibontakozott, amely a védelem és a kikapcsolódás egyaránt szolgáló turizmus volt (FÜLEP T., 2004).

1.2.Az ökoturizmus kialakulása, definíciója

Az ökoturizmusnak tehát a környezetvédelem és fenntarthatóság a fő célja, miközben lehetőséget ad arra, hogy az emberek megismerjék és értékeljék a természeti és kulturális örökséget. Az ökoturizmusban a látogatók általában kisebb csoportokban utaznak és olyan helyeken tartózkodnak, amelyek kevésbé vannak túlterhelve. Az ökoturizmusban a turisztikai tevékenységek általában környezetbarát módon történnek és a helyi közösségek gazdasági fejlődésére is pozitív hatással vannak. Az ökoturizmus egyre népszerűbbé válik a világban, egyre több helyen alakulnak ki ökoturisztikai célpontok. Az ökoturizmus lehetőséget ad arra, hogy az emberek felelősségteljesebben utazzanak, miközben megismerik, értékelik a természet és a kultúra kincseit. Az ökoturizmus hosszú távú előnyöket kínál mind a helyi közösségek, mind a környezet számára. A WTO Kutatási Programjában használt definíció: *„A természet-alapú turizmus minden olyan fajtája, amelyben az utazó elsősorban a természetet, valamint a természetes környezethez kapcsolódó kultúrákat szeretné megfigyelni és meg tapasztalni.”* (VERÉCZI G., 2003)

Az ökoturizmus fejlődése a XX. század második felére tehető, amikor egyre nyilvánvalóbbá váltak a tömegturizmus negatív hatásai a környezetre. Az utazások és szabadidős tevékenységek hatására a természeti erőforrások elszennyeződnek, csökken az

élővilág változatossága és háborítatlansága, a természetes tájkép pedig károsodik. Ennek hatására egyre nagyobb hangsúlyt kapott a természeti és kulturális örökség védelme ezért megjelentek az alternatív turizmus formái, mint az ökoturizmus, amely kis létszámú csoportokat vonz és a célterület környezeti értékeit is figyelembe veszi. A kulturális, kaland-, bor- és falusi turizmus is az alternatív utazási formák közé tartozik, amelyek az egyedi élményekre és a helyi kultúrák megismerésére fókuszálnak (*HORVÁTH P., 2011*).

Főbb jellemzői között az alábbiakat említhetjük:

- természeti vonzerőkön alapul,
- környezet-, természet-, kultúra-orientált,
- kis csoportlétszámú,
- tudatosan oktató-és informáló szerepe van,
- védi a veszélyeztetett természeti környezetet,
- csökkenti a szezonálisból fakadó hátrányokat,
- a résztvevők hozzájárulnak a természeti környezet állapotának megőrzéséhez,
- korlátozza a környezetbe kerülő szennyezést,
- hasznot hoz a helyi lakosság, természetvédelmi szervezet számára.

Az ökoturizmus megfelelő működéséhez bizonyos feltételeknek, követelményeknek teljesülni kell. Ebben az esetben is szükséges a megfelelő alap- és idegenforgalmi infrastruktúrára. Az ökoturizmus esetében fokozott figyelmet igényel a fejlesztés, kivitelezés és mindezekhez megfelelő szakemberek, szükségesek. Mivel a motivációt jelentő turisztikai vonzerők eszmei értéke sok esetben felbecsülhetetlen, ezek megóvása csak megfelelő hatósági együttműködéssel és az érdeklődők irányába eljutatott „ökokódex” betartásával biztosítható hosszú távon (*PÉNZES E., 2008*).

1.3.Ökoturizmus nemzetközi piaca

Az ökoturizmus piaca az egyik leggyorsabban növekvő szegmensnek számít a turizmus iparágában. Az ökoturizmus folyamatosan fejlődik és az utazók egyre nagyobb része keresi az olyan turizmusformákat, amelyek fenntarthatóbbak és környezettudatosabbak. Az ökoszálláshelyek és zöldhotelek, amelyek fenntarthatóbb és környezettudatosabb szolgáltatásokat kínálnak, egyre népszerűbbek a turisták körében. Az ökoturizmus fejlődése a következő években további növekedést hozhat az iparág számára és további lehetőségeket nyújthat a fenntartható turizmusra való átállásra.

Az ökoturizmus egyre népszerűbbé válik az idősebb generációk körében, akik több szabadidővel és jövedelemmel rendelkeznek, fontos piacot jelentenek számára. Az ökoturizmus nemzetközi évének nyilvánítása is az iparág növekvő jelentőségét mutatja.

A fenntarthatóság és a környezetvédelem egyre inkább hangsúlyos téma a turizmusban is. A szállodák és egyéb turisztikai szolgáltatók egyre több figyelmet fordítanak az energiahatékonyságra, a szennyvízkezelésre és a hulladékkezelésre, valamint az egyéb környezeti kérdésekre. A vendégek is egyre inkább értékelik a környezettudatos szolgáltatásokat és az ökológiai lábnyom csökkentését. Összességében, az ökoturizmus és a fenntartható turizmus fontos szerepet játszanak az iparág jövőjében és további fejlődésre lehet számítani ezen a területen (*SPIEGLER P., 2011*).

1.4.Kárpátalja ökoturisztikai erőforrásai

Kárpátalja domborzati, éghajlati és vízrajzi adottságoknak köszönhetően változatos élővilág alakult ki. Elhelyezkedéséből adódóan az antropogén hatások nem voltak olyan jelentősek, mint a nyugati országokban, ahol az élővilág átalakult, megváltozott. Napjainkban a megye sokszínű állat- és növényvilága az ökoturizmus erőforrásait jelentik (*BERGHAUER S., 2013*).

1.4.1. Növényvilág

Rendkívül változatos a megye növényzete, jelentős része még természetes közegben figyelhető meg. A vidék flórája 2613 fajt számlál, melyek többsége őshonos. A fajok családok szerinti megoszlását figyelembe véve, a leggyakoribbak: a fészkesvirágzatúak, a pázsitfűfélék, a pillangósvirágúak.

Az egyedi növényvilág-állományból 143 védett faj szerepel Ukrajna Vörös Könyvében, a Kárpátaljai Megyei Tanács 2008-ban létrehozott Kárpátalja Regionális Vörös Listáján pedig 405 növényfaj szerepel. Kárpátalja a növényföldrajzi beosztás szerint tekintve két flóratartományba tartozik. A vertikális tagozódás a Kárpátokban jellemző, ennek köszönhetően a terület növényvilága nagyon sokféle élőhelyen alakult ki, amelyek eltérők az adott terület magassága, domborzata, talajtípusa és klímája alapján (*KOHUT E., 2009*):

- Sík vidéki planár régió;
- Előhegyi (kollin) régió (350–400 m): hegylábi tölgyesek;
- Középhegységi (szubmontin) régió (400–900 m): bükkösök öve;
- Hegyvidéki(montin)régió (900–1450m): büккеlegesjegenyefenyvesek–lucfenyvesek öve;
- Alhavasi (szubalpi) régió (1450–1800 m);

- Gyephavas (alpi) régió (1800–2061 m).

Kárpátalja hegyvidéki része a rendkívüli fajgazdagságnak köszönhetően értékes területe az ismeretszerző és ökoturizmusnak. Egyes túrák időpontjait a növények terméshozásához és virágzásához is igazíthatjuk, a programokba beiktathatjuk az előfordulási helyét amellyel vonzóbbá tehetjük a természetjárás résztvevői számára. Ezt alkalmazhatjuk különböző oktatási keretek között is (*BERGHAUER S., 2012*).

1.4.2. Állatvilág

Kárpátalja faunájára jellemző a sokszínűség, amit földrajzi, klimatikus feltételeinek és növényvilágának köszönheti. Európa csaknem összes állatfaja megtalálható itt. A síkvidéki területeken a mezőgazdasági termelés során a természetes növény- és állatvilág szinte teljesen elpusztult, ezért az erdőlakó állatfajok vannak túlsúlyban. Kárpátalja gazdag élővilágában az emlősök és madarak mellett számos egyéb állatfaj is megtalálható. A területen közel 60 emlősfaj fellelhető, amelyek közül 56%-a rágcsáló és ragadozó csoportba, a további 37% a rovarevők és denevérek csoportjához tartozik. Előfordul a farkas, medve, hiúz, gímszarvas, őz, vaddisznó, amik nagyobb testű emlősök. A madárfajok száma megközelíti a 250-et. Ez a sűrű és gazdag vízi élőhelyeknek köszönhető, mint folyók, tavak és mocsarak. Előfordul itt szürke gém, vöcsök, fekete gólya tőkésréce, búbos. Ragadozó madarak közül a kígyászölyv, erdei fülesbagoly, gyöngybagoly, egerészölyv, vándorsólyom.

A megyében vadászható a fácán, fogoly, fűz, de számos olyan madárfaj is honos, amelyek Európaában máshol is előfordulnak. is (pl. csóka, szajkó, seregély, házi veréb, tengelice, erdei pinty, vadgerle).

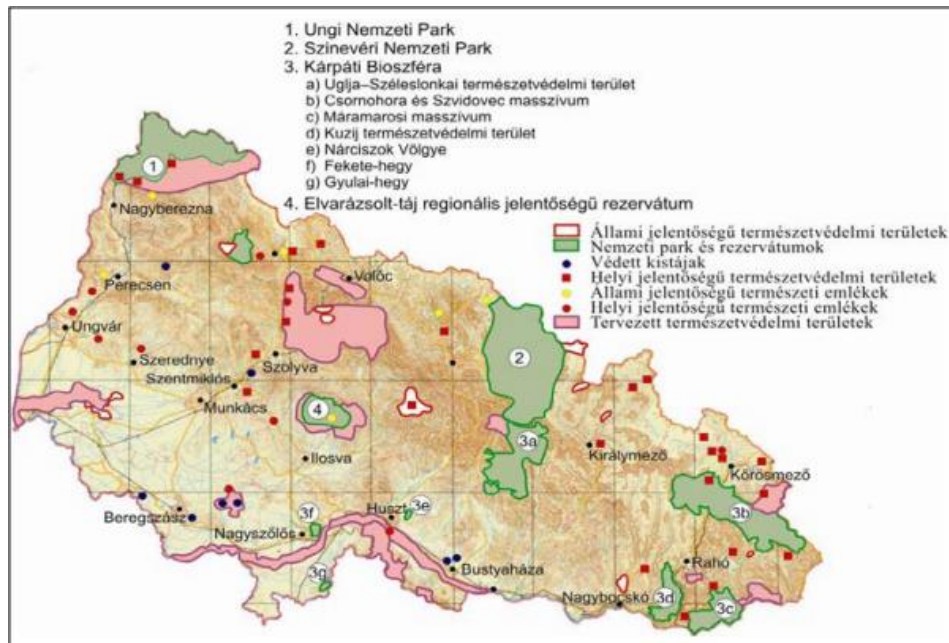
A megye sűrű vízhálózatának köszönhetően Kárpátalján 53 halfajt számlálnak. Nagy számban fordul elő a kecsge, compó, dévérkeszeg, sügér, márna, menyhal. A tavakban, lassú folyású vizekben fordul elő a törpe- és lesőharcsa, tőponty, kárász, csuka.

A kétéltűek (foltos szalamandra, barna sóbéka, kárpáti göte), a rovarok (közel 20 ezer rovarfaj), valamint a hüllők (rézsikló, kockás sikló, keresztesvipera) is hozzátartoznak Kárpátalja változatos élővilágához. (*ZSELICZKYI. 2009*).

1.4.3. Nemzeti parkok és természetvédelmi területek

Az ökoturizmusban a védett területek fontos szerepet töltenek be, világszerte az ökoturizmus legfontosabb színterei. A védett területek a megye területének több mint 13,8%-át alkotják. Összesen 456 különböző típusú természetvédelmi terület található Kárpátalján, melyek összterülete 181,4 ezer ha.

Kárpátalja természetvédelmi területeinek létrehozása túlnyomórészt a Szovjetunió idején történt, főként 1969 és 1984 között. Azóta is folyamatosan zajlik új területek védetté nyilvánítása, bár kisebb ütemben. A természetvédelmi területek túlnyomó többsége a hegyvidéki tájakon található, azonban vannak olyan területek is, amelyek Kárpátalja síkvidékére is kiterjednek (TARPAI J., 2013).

1. ábra. Természetvédelmi területek és nemzeti parkok Kárpátalja területén.

Forrás: BERGHAUER S., 2012

Szinevári Nemzeti Természetvédelmi Park (1989)

A Huszti járásban található Kárpátalja természetvédelmi park összesen 8 kisebb területből áll, mely mintegy 42 704 hektáron terül el. Ezen a parkon belül megtalálhatók a természetvédelmi területek. A parkban számos értékes növényfaj található, összesen 1050 faj. Közülük 93 fajt tartanak nyilván ritka vagy kipusztulófélben lévő növényként. Emellett 38 növényfaj szerepel Ukrajna Vörös Könyvében, míg 4 ritka fajta növény az Ukrajna Zöld Könyvében is szerepel (TARPAI J. 2013).

Kárpáti Bioszféra Rezervátum (1993)

Az országos jelentőségű rezervátum Kárpátalján összesen 32 különböző kisebb területből áll, amelyek a Rahói, Huszti és Beregszászi járások területén helyezkednek el, összesen 58 035,8 hektáros területen. Az UNESCO a világ bioszféra rezervátumainak részeként is elismeri ezt a területet. A rezervátum területének mintegy 90%-a erdővel borított. Itt található a Kárpáti Bioszféra Rezervátumhoz tartozó területek, többek között az Uglya-Széleslompkai természetvédelmi terület, amely híres barlangjairól is. Ezen a területen számos

állatfaj található, beleértve 64 emlős fajt, 174 madárfajt, 9 hüllőfajt, 13 kétéltű fajt, valamint 23 hal- és több mint 1000 gerinctelen állatfajt. A rezervátumban összesen 2847 növényfaj található, közülük 251 ritka és 84 faj pedig kipusztulófélben van, és védelem alatt állnak (BERGHAUER S., 2010).

Uzsoki Nemzeti Természetvédelmi Park (1999)

A Kárpátalján található park az Ungvári járásban fekszik, területe 39 159,3 hektár. Az összesen 17 kisebb természetvédelmi területet foglal magába. Ez a park része az Északkeleti-Kárpátok elnevezésű közös ukrán–lengyel–szlovák bioszféra rezervátumnak. Ez Ukrajna első határon átnyúló védett területe, melyet az UNESCO 1999-ben a világ bioszféra rezervátumainak kötelékébe sorolt, és a természeti örökségek között is nyilvántartott. A park területén közel 1000 növényfaj található, közülük 71 fajta ritka növénynek számít, míg 12 fajta kipusztulófélben lévőnek. Ezek közül 41 faj szerepel Ukrajna Vörös Könyvében, és a park növényvilágának 8 csoportja a Ukrajna Zöld Könyvének védett növénycsoportjai közé tartozik. Emellett 2 növényfaj pedig a nemzetközileg védett növények vörös listáján is szerepel.

Elvarázsolt Vidék Nemzeti Természetvédelmi Park (2009)

A Huszti járásban található park két kisebb geológiai és hidrológiai jelentőségű természetvédelmi területből áll. Összterülete 6101,0 hektár. A park különlegessége egy 840 m tengerszint feletti magasságban elhelyezkedő tőzegmocsár, amely a terület egyik kiemelkedő jellemzője.

Szinyák Regionális Tájvédelmi Park (2011)

A legfiatalabb természetvédelmi terület Kárpátalján a Munkácsi járásban, Szinyák település területén található. Ez a terület összesen 4631,29 hektáron terül el (TARPAI J., 2013).

1.5. Az aktív turizmus definíciója és keretrendszere

Az aktív turizmus az utóbbi években rendkívül népszerűvé vált és számos formája van, beleértve a kerékpározást, a túrázást, a hegymászást, a vízi sportokat, a sélést és a snowboardozást. Az aktív turizmus előnye, hogy lehetővé teszi a turistáknak, hogy élvezhessék a természet szépségeit, ugyanakkor tiszteletben tartják és védelmezik a környezetet és a helyi kultúrát. Az aktív turizmus egyben jelentős gazdasági hasznot is hozhat a helyi közösségeknek, hiszen az ilyen tevékenységek helyi vállalkozásokat is támogatnak és lehetőséget nyújtanak a turizmus diverzifikálására és az egész évben tartó turisztikai szezon elérésére. A helyi szinten keletkező haszon a turizmus fejlesztésére és a helyi közösség fejlődésére is pozitív hatással lehet. Az aktív turizmus egy olyan formája a turizmusnak, amely számos előnnyel jár a környezet, a kultúra és a gazdaság szempontjából is (HAPP É., 2019).

Az aktív turizmus tehát olyan turisztikai termék, amely a természeti környezetre épül, a vendégek fizikai és mentális részvételét igényli. Az ilyen tevékenységeknek jellemzően kisebb hatásuk van a környezetre és általában szűkebb célcsoportot érintenek, ami csökkenti a tömegturizmus negatív hatásait. Az aktív turizmus lehetőséget nyújt a területfejlesztésre is, mivel azokon a területeken, ahol nincsenek más gazdasági tevékenységek, a természeti értékek jelentős vonzerőt jelenthetnek a turisták számára. Az aktív turizmusra épülő turisztikai termékek tervezésekor és fejlesztésekor fontos szempont az is, hogy a fenntarthatóság, a biodiverzitás védelme és a kulturális megőrzés kritériumait maximálisan figyelembe vegyék (DONKA A., 2022).

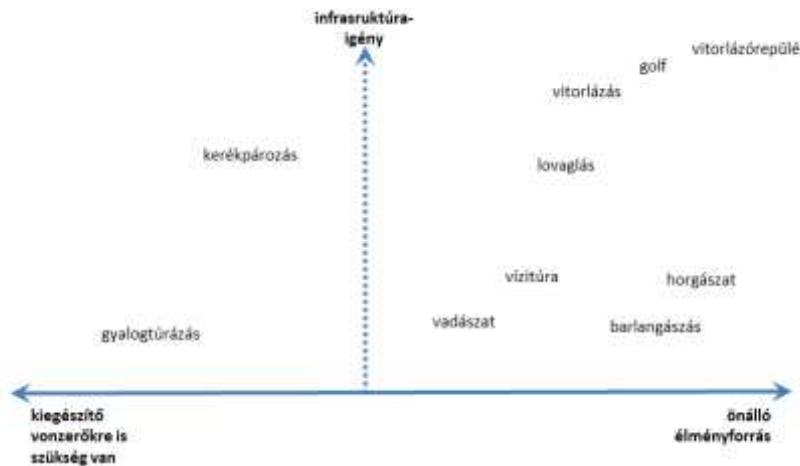
1.5.1. Aktív turizmus formái

Az aktív sporttevékenységek valódi kihívást és élményt nyújtanak a turisták számára. Ezek az élmények és kalandok olyan vendégek számára vonzóak, akik szívesen teszik próbára fizikai és mentális képességeiket és akiket vonz a természet szépsége és a kihívások. Az aktív turizmus lehetővé teszi a turisták számára, hogy közvetlenül kapcsolódjanak a környezethez, a helyi kultúrához és az emberekhez, akikkel találkoznak. Ezenkívül az aktív turizmus jelentős gazdasági előnyöket is hordoz, hiszen munkahelyeket teremt és hozzájárul a helyi gazdaság fejlődéséhez. Ezért a turisztikai tevékenységek közé tartozik:

- kerékpározás,
- gyalogtúrázás,
- vadászat/horgászat,
- barlangászás,
- lovaglás,
- vitorlázás,
- golfozás,
- síelés.

Az aktív turisztikai tevékenységek között nagyon eltérő a szükséges infrastrukturális háttér és technikai feltételek szintje. A kerékpározás és a gyalogtúrázás általában kevesebb infrastrukturális támogatást igényel, míg például a vízitúrázás már magasabb szintű infrastruktúrát igényelhet, például hajókat, kajakokat, mentőfelszereléseket stb. Az olyan tevékenységek, mint a lovaglás, a vitorlázás vagy az extrém sportok, gyakran speciális felszereléseket és magas szintű technikai tudást igényelnek, ennek megfelelően nagyobb infrastrukturális háttérrel rendelkező helyeken lehetnek biztonságosan és hatékonyan gyakorolni őket. A turisztikai célpontoknak ezért fontos felmérniük a tevékenységekhez

szükséges infrastrukturális feltételeket és azokat megteremteni vagy fejleszteni annak érdekében, hogy vonzóbbá tegyék magukat az aktív turizmus piacán (DONKA A., 2022).

2.ábra. Az egyes aktív sportturisztikai tevékenységek által nyújtott élmények és a speciális infrastruktúra közötti összefüggések.

Forrás: DONKA A., 2022

1.6. Aktív és ökoturizmus összehasonlítása

Az ökoturizmusra és az aktív turizmusra hasonló célok jellemzőek, mindkettőre igaz, hogy a természeti és kulturális értékekre való odafigyelés, azok védelme és megőrzése fontos szempontok. Azonban az ökoturizmus hangsúlyozottabban fókuszál a természeti környezetre, és az oda való fenntartható látogatásra, míg az aktív turizmus szélesebb körű lehetőségeket kínál a turisták számára, beleértve a városi környezetet is.

		Aktív turizmus	Ökoturizmus
Jellemző	Utazás helye	természeti környezet, amely városi környezet is lehet	természeti környezet
	Utazás motivációja	aktív turizmushoz kapcsolódó tevékenységek, amelyek a kulturális turizmushoz is kapcsolódhatnak, mint a kultúra, zene, konyhaművészet, kézművesség	természeti környezet megismerése, élménykeresés
	A látogatás során kialakult hozzáállás	a turista aktív fizikai és mentális bevonódását is jelenti	inkább mentális bevonódás, fizikai kikapcsolódás
Közös célok		Az ökoturizmus és az aktív turizmus kiemelt figyelmet fordít a természet és biodiverzitás iránt. A természet szépségének megőrzését mindkét típusú turizmus támogatja. Mind az ökoturisták, mind az aktív turisták igénye, hogy az utazási élmény részeként újdonságokat és egyediséget fedezzenek fel.	

3.ábra. Az aktív turizmus és ökoturizmus összehasonlítása.

Forrás: HAPP É., 2019

Az aktív turisták ezen felül a többi csoportnál jobban támaszkodnak professzionális szolgáltatásokra, szívesebben vesznek igénybe utazásaik során szakvezetőket, oktatókat, tour

operatorokat. Az ökoturisták általában 35 év felettek, Az utazás során végzett tevékenység közül kiemelhetjük a túrázást, a növény- és állatvilág megfigyelését (HAPP É., 2019).

2. A természetjárás, mint a turizmus egyik ága

A természeti turizmus egyik ága a természetjáró turizmus vagy természetjárás, amelynek fókuszja elsősorban a természet. A természetjárás aktív időtöltés a természetben, amely magában foglalja a természeti és társadalmi viszonyok megismerését. A természetjárás lényeges része a testmozgás, a kulturális és gyakorlati ismeretek elsajátítása. A természetjárás lehet rövid időtartamú, például séták és kirándulások formájában, valamint hosszabb időtartamú, mint például táborozás, körutazás vagy mozgótáborozás. A természetjárás célja a természeti környezet felfedezése, élvezete és megőrzése, miközben aktívan részt veszünk a természetben.

A természetjárás kezdeti lépései már az őskorban megjelentek, hiszen az emberek sokat vándoroltak, mozogtak a környezetükben. Az ókorban pedig már hosszabb utakra is indultak az emberek. A reneszánsz korszakban az emberek nagy érdeklődéssel fordultak a környezetük, a természet felé, és felfedezték, megismerték azt. A középkortól kezdve pedig a tehetősebb polgárok Európa országai között utazgattak. Napjainkra a természetjárás már egyik jellemző szabadidős tevékenységévé vált. Az idő előrehaladtával pedig egyre sokszínűbbé vált, amihez hozzájárultak az utazási lehetőségek és a technikai fejlődés. A természetjárók szervezeteket és turistaegyesületeket hoztak létre, és a tevékenység különböző szakágaira specializálódtak (FÜLEP T., 2004).

2.1.A magyar természetjárás kialakulása

A magyar természetjárás története számos jelentős mérföldkövel rendelkezik. Az első feljegyzés egy magyar természetjáróról a Késmárki Krónikában található, amely szerint 1565-ben Laszky, a késmárki várkapitány feleségével pünkösdi kirándulást szervezett a Zöld-tó völgyébe. Később, 1615-ben Fröhlich Dávid, mindössze tizenöt évesen, túrákat tett. Az igazi lendületet a magyar természetjárásnak az 1873-ban Ótátrafüreden alakult Magyarországi Kárpát Egyesület adta, amely a világ hetedik turista szervezete volt. Az egyesület utakat és menedékházakat épített a hegyekben. 1889-ben megjelent az első magyar természetjáró folyóirat, a "Turisták Lapja". 1891-ben létrejött a Magyar Turista Egyesület, amelynek elnöke a híres tudós, Eötvös Lóránd volt. Eötvös nemzetközileg ismert hegymászóként is elismert volt, és számos első mászást hajtott végre az Alpokban és a Dolomitokban. Ebben az időszakban már több kilátó és jelzett turistautak hálózta be a Pilist, a Börzsönyt, a Kőszegi és a Soproni hegységet, ami tovább növelte a természetjárás népszerűségét és elérhetőségét a magyarországi hegyvidékeken.

1913. november 30-án megalakult a Magyar Turista Szövetség (MTSZ), amelynek tevékenységét azonban az I. világháború következő éveiben felfüggesztették. Az 1920-as évek közepén új lendületet kapott a természetjárás. Számos szervezet épített menedékházakat, foglalt forrásokat és hozott létre jelzett turistautakat. Azonban a trianoni békeszerződés következtében elvesztették a magas hegységeket. A második világháború ismét bénultságot és az egyesületek szétesését eredményezte. Azonban a háború után megalakult a Magyar Vándorsport Szövetség, amely elkezdte újjáépíteni a romba dőlt és kifosztott menedékházakat, valamint más turistalétesítményeket. Ezzel új lendületet adott a természetjárás fejlődésének és helyreállításának.

Az 1950-es évek első évei nem kedveztek a természetjárásnak, azonban később, 1954-ben az államhatalom tömegsporttá kívánta fejleszteni a természetjárást. Ezután, 1957-ben megalakult a Magyar Természetbarát Szövetség, amely fontos szerepet játszott a természetjárás fejlődésében. Ekkor kezdtek megjelenni a hegyvidéki útikalauzok, amelyek segítettek az embereket a természetjárás során. A Magyar Természetbarát Szövetség kiadta a természetjárás versenyszabályzatát, ami tovább elősegítette és szabályozta a természetjárás gyakorlását. Az 1974-ben megalakult Magyar Úttörők Szövetsége létrehozta vándortáborozásainak szervezetét, amely kibővítette a természetjárás lehetőségeit az általános iskolák tanulói számára is. Ezáltal a fiatal generációk számára is elérhetővé vált a természetjárás és annak előnyei.

A Magyar Turista Egyesület 1991-ben adta ki az országos szintű túramozgalom, a "Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kéktúra" igazolófüzetét. Azonban a legjelentősebb magyarországi túramozgalom az Országos Kéktúra, amely eredetileg 1938-ban, a Szent István évében született, Szent István út néven. Az Országos Kéktúra bejárását újra meghirdette a Budapesti Lokomotív Sportegyesület természetjáró szakosztálya az 1952. évben. A résztvevők az Országos Kéktúra teljesítését, valamennyi ellenőrzőpont érintését igazolják az erre szolgáló füzetben vagy útlevelemben. Ez a túramozgalom hosszú távú gyalogos túrára ösztönzi a természetjárókat, és lehetőséget nyújt az ország gyönyörű tájainak felfedezésére (HARDI A., 1995).

2.2. Természetjárás története Kárpátalja területén

A mai Kárpátalja területén már a 19. század végén jelent meg a természetjárás alapjai. 1873-ban létrejött első magyar turista szervezet az MKE Keleti-Kárpátok osztálya rendszeresen szervezett túrákat a Kárpátokban, így a jelenlegi Kárpátalja területén is. 1886-ban a Máramaros havasokra is kiterjesztették alkotó működésüket, menedékházat építenek a Pop Ivánon. Az MKE működése alatt több menedékház épült, mint 1896-ban a Hoverlánál. A menedékházak

építése mellett folyamatosan építették ki a túraútvonalakat ismertebb tájakon és hegycsúcsokon, amiket folyamatosan karban tartottak. 1913-ban megalakult Magyar Turista Egyesület Máramarosi osztálya, melynek célja a meglévő túraútvonalak javítása és új utak kiépítése. Viszont az első világháború visszaesést eredményezett a területen és Magyar Királyság területén is. A háború végén a trianoni békeszerződés értelmében Magyarország elvesztette a magas hegységi területeit. A természetjáró egyesületek azzal próbálták megoldani ezt a problémát, hogy újabb vidéki osztályokat nyitott, hogy minél több embert vonzanak túrázni.

Mivel a régebbi magyar időkben nem voltak konkrét kárpátaljai turista szervezetek, voltak ugyan jól elgondolt alakulatok, de a gyakorlatban a működésük nem volt kielégítő. Miután a terület Csehszlovákiához került megalakult a Podkarpatská Rus és az ide vezényelt cseh tisztviselők megalapították a Csehszlovák Turista Klubbot, melyet az állam is támogatott. Működése nagy fellendülést hozott és székhelye Ungváron volt. Kárpátalján megalakult az ungvári osztály 700 taggal, ennek alosztályaiként működött nyolc turistacsoport, közöttük a nagybereznai (150 kilométer útjelzést végzett), a munkácsi közel 400 taggal, a volóci 100 taggal (100 kilométer útjelzés) az ökörmezői, a huszti 160 taggal (200 kilométer útjelzés), a técsői (mintegy 80 kilométer útjelzés) és a rahói 450 taggal és hatalmas jelzeshálózattal a Máramarosi havasokban. Az útjelzések terén tervszerű és igen nagy munkát végeztek el az utóbbi két évtizedben. Egymás után hálózták be a kárpátaljai turisták színjelzésekkel az érdekesebb gerinceket és völgyeket. A legtöbb túrákat a Havasi-vonulat csúcsaira szervezték. A Cseh Turista Klub 1888-ban történt alapításának 40. évfordulója alkalmából jubileumi utat jeleztek vörös színnel Ungvártól az Antalóci Polyánán, Turjaremetén, a Polonina Rúnán, Felsővereckén, a Borsavai Poloninán, Ökörmezőn, Német- és Oroszmokrán, Bruszturán, a Turbat völgyön át a Fekete Tisza völgyébe, onnan Körösmezőre, egészen a Pop Ivánig (*BLASOVSKY M., 1939*).

A természetjárás fejlődését ismét a második világháború szakította meg. 1939-ben Kárpátalja ismét Magyarország része lett és ideiglenesen visszakapta hegyvidéki területeit. Sokoldalú szervező és feltáró munkát végeztek, hogy mielőbb hozzacsatolják Kárpátalját a magyar turistaság vérkeringésébe. Legelső feladat a menedékházak felújítása és üzembe helyezése volt. 1939-ben 17 menedékház volt Kárpátalján, ami a MTE tulajdonába tartozott. A menedékházak a következők (*PEITLER GY., 1939*):

- Pliska-menedékház (699 m) – Az Ung völgyére néző Pliska hegyen. Egyszerű faház;
- Javornik-menedékház (910 m) – Az Ung völgyére ereszkedő Juda-hegy oldalában. Kőalapú egyemeletes épület;

- Rónahavasi menedékház (1350 m) – Ung megyében, a Rónahavas tetején. Kőépület, 40 férőhellyel;
- Pláji menedékház (1139 m) – A Latorca és Nagyág völgyei között emelkedő Borsavai-havasok Pláj nevű hegyén. Jó faház, 30 férőhellyel;
- Kiszolyvai Beszkid-menedékház (923 m) – A Vereckei-hágó közelében. Kőépület;
- Szinevéri tengerszem menedékháza (989 m) – A Szinevéri-tó partján álló, kőalapú, faház;
- Kövesligeti Mencsul-menedékház (1183 m) – Faház;
- Sztenyák-menedékház (1280 m) – Faház;
- Turbacil-menedékház (900 m) – A Szvidovec-havas oldalában, kőalapú faház;
- Dumen-havasi menedékház (1391 m) – Kőalapú, fából épült, öt helyiségből álló épület;
- Drahostrát-menedékház (1400 m) – A Bliznica gyephavasán épült kőalapú faház;
- Hoverla-menedékház (1400 m) – A Hoverla alatt épült kőalapú faház, 50 férőhellyel;
- Balzatul vízfogó menedékháza (1021 m) ;
- Vertopa-havasi menedékház (1500 m) – Kőalapú faház;
- Mezipotoki menedékház (1550 m) – Faház;
- Kvasny vízfogói menedékház (803 m) – Kőalapú faház;
- Pop Iván-menedékház (1530 m) – A Pop Iván oldalában. Három helyiségből áll, mintegy 50 személy részére;

4.ábra. Az MTE Javornik menedékháza 1939-ben (910 m).

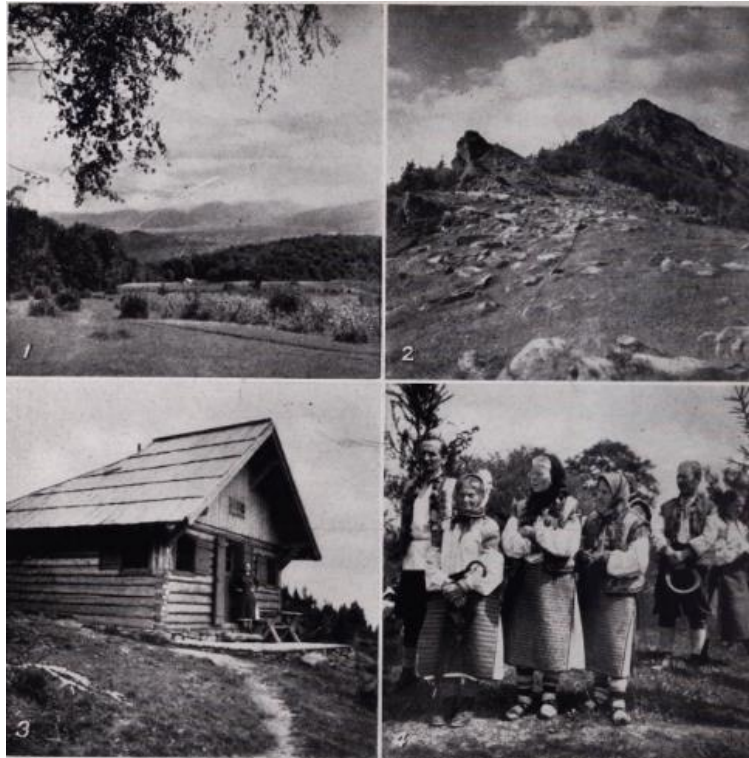
Forrás: PEITLER GY., 1939

Megalakult a Magyar Turista Egyesület Kárpátaljai Osztálya, mely konkrétan Kárpátaljával foglalkozott természetjárás szempontjából. Folyamatosan jelentek meg könyvek,

képeslapok és ekkor adták ki a „Kárpátaljai kis turistakalauz"-t, amit Blasovszky Miklós írt. Részletesebben leírja benne a földrajzi, történelmi, etnikai, természeti jellemzőit és ismerteti a kedveltebb túrákat, útjelzéseket. 1939-ben jelent meg az első magyar kárpátaljai turistatérkép is (*BLASOVSZKY M., 1939*).

A természetjárás mellett a síeléssel és téli sportokkal is foglalkozott az MTE külön osztálya, sípályákra és síterepekre is nagy figyelmet fordítottak. Rájöttek, hogy Kárpátalja téli idegenforgalmának biztosítása szempontjából a legnagyobb fontossága a síturizmusnak van. Ennek kiépítésére számos tennivaló volt, mint lesikló pályákat létesíteni a sígócponatok környékén, a sítutakat jelezni, kis- és közép-síugrósáncokat létesíteni. Fontosabb síterepek voltak: a Javornik, a Fenyvesvölgyi, a Hajasdi, a Rónahavasi, a Volóc környéki, a Dráhobráti. A síterepek fejlesztése mellett figyelembe vették az elszállásolási viszonyokat és feljavították (*HALLÓSSY I., 1939*).

1940-ben a Honvéd Vezérkar kiadott egy rendeletet, melyben tilos övezeteket jelöltek ki a turisták és síelők számára. Az országhatárt, Oroszország, Románia, Szlovákia és Jugoszlávia felé öt km távolságig közelíthetik meg. Az országhatártól számított 5km-es öv tilos övnek tekintették és egyes katonai támpontokat sem közelíthettek meg. A menedékházakat már a katonaság is használta. A háborús események eleinte a Kárpátokon túl zajlottak ezért sokan túráztak a területen, csak külön engedélyekre is szükség volt egyes túráknál. A második világháború alatt is zajlottak fejlesztő munkálatok a térségben, útjelzésekkel látták el az útvonalakat és karbantartották azokat. 1943-ban megalakult az MTE Huszti Osztálya, melynek célja új utak megjelölése, menedékházak építése, a turista élet felpezsdítése Kárpátalján. Mikor a harcok elérték Kárpátalja területét a természetjárás fejlődése visszaesett és a menedékházak is megrongálódtak vagy kifosztották azokat (*FEDÁK L., 1943*).

5.ábra. Kárpátalja képeslapokon 1940-ben.

Forrás: *SÚJTÓ B., 1940*

A háború utáni helyreállítás éveiben teljesen megszűnt a lakosság mozgása, amely érintette a belföldi és külföldi turizmust is. A térség lakosság a hatvanas évekig még személyigazolvánnyal sem rendelkezett. A hetvenes évektől kezdve lépésről lépésre enyhült a rendszer és közben is nagy figyelmet fordítottak a természetjárásra a Szovjetunióban, mert igen népszerű volt. A dolgozók tízezrei használták fel szabadidejüket érdekes utazásokra. Az állami és társadalmi szervezetek, különösen a szakszervezetek nagy figyelmet fordítottak a természetjárás fejlesztésére. A természetjáró szakosztályok segítséget nyújtottak a munkásoknak a túrák lebonyolítására és beszerezték a szükséges felszereléseket. A Turisták és Kirándulások Központi Tanácsa 1936-ban jött létre, mely különböző túrákat szervezett a Szovjetunió állampolgárainak. Kárpátalján 24 köztársasági, 12 helyi, 3 családi és 7 kombinált útvonal közül lehet választani. A nyolcvanas évek végén a megyében 9 turistaklub működött, amelyek többsége a megye járásközpontjainak nagyvállalataiban alakult ki. A kisebb vállalati egységek keretein belül létrejöttek a turistaklubok szekciói, amelyekből összesen 560 működött a megyében. A turistaklubokban összesen 50 ezer aktív tag vett részt a tevékenységekben. Ezek a klubok lehetővé tették a turizmus és a természetjárás népszerűsítését, valamint szervezett túrák és programok széles skáláját kínálták a tagok számára (*DUDÁS P., 1988*).

Az antropogén hatások elkerülése miatt ezek a területek ideális lehetőségeket kínálnak gyalogtúrák számára. A kínálat folyamatosan bővül, és sokféle lehetőség közül lehet választani.

A túrák tartalmazhatnak többnapos, napi 40-45 km-es szakaszokat, de elérhetőek téli túrák, családi túrák és akár tematikus túrák is. A legismertebb gyalogtúrák közé tartozik a Szinevéri Nemzeti Park és a Csornahorai-masszívum, de különösen a Hoverla hegycsúcsának megmászása jelenthet zárandokútnak számító élményt.

A természetjárás méreteiről és a résztvevők számáról nincsenek hivatalos adatok, mivel ezek gyakran informális tevékenységek, amelyeket egyéni vagy csoportos alapon végeznek az emberek. Azonban a túrák gyakran kombinálódnak más turisztikai termékekkel, mint például a kulturális turizmus, falusi turizmus vagy városi turizmus. Ezeket a termékeket egymással összekapcsolva és egészítve ki valósulnak meg. Kárpátalján számos olyan terület található, amely még nem volt felfedezve a turisták által, és további lehetőségeket kínál a bakancsos turizmus és a természetjárás szerelmeseinek. Emellett a megye hegyláb felszíni vidékei is vonzóak lehetnek a könnyebb terepet kedvelő családoknak és idősebb korosztálynak. Ezek a területek még számos fejlesztési lehetőséget rejtve tartanak magukban a turizmus számára. (BERGHAUER S., 2012).

2.3.A természetjárás ágai: a kirándulás és túrázás

A természetjárás alapkategóriái közé tartoznak a kirándulás és a túrázás. Bár a köznyelvben gyakran összekeverik ezeket a fogalmakat, valójában jelentős minőségbeli különbségek vannak közöttük. A kirándulás egy könnyed tevékenység, amely a szórakozás és a pihenés egy formája. Általában könnyű, rövidebb útvonalakat jelöl, amelyeket bárki könnyedén teljesíthet anélkül, hogy komolyabb fizikai erőfeszítést igényelne. A kirándulás lehet egy rövid sétával vagy könnyű gyaloglással együtt járó tevékenység. A túrázás viszont sokkal komolyabb felkészültséget és fizikai erőnlétet igényel. Ez egy sportszerű tevékenység, amely hosszabb, nehezebb és következetesebb útvonalakat jelent. A túrázás során általában hosszabb távolságokat tesznek meg gyalog, és gyakran felszereléssel, térképekkel, iránytűvel vagy GPS-szel navigálják az útvonalat. A túrázás során az emberek általában nagyobb kihívásokkal szembesülnek, például meredek emelkedőkkel, nehéz tereppel vagy hosszabb időtartammal.

A kirándulás, a kiránduló	A túrázás, a túrázó
Szórakozás jellegű alkalmi tevékenység	Életmódot kívánó sportszerű tevékenység
Mindenki által teljesíthető, bárki részt vehet rajta kedve szerint	Csak felkészültek vehetnek rajta részt, másoknak veszélyes vagy teljesíthetetlen is lehet
A társait nem mindig válogathatja meg	Társait az eredmény érdekében meg kell válogatnia
Alkalomszerűen, esetlegesen készül fel	Tudatosan, tervezetten készül fel
Látványokat keres, felületesen ismerkedik a látottakkal	Élményeket keres, a megismerés szándéka vezérli
Kényelmet akar, kerüli a fáradtságot	Vállalja a nehézségeket, amelyekre tudatos edzéssel készül fel
A természetbe vendégségbe megy	Otthonosan mozog a természetben
Életmódja, szokásai gyakran környezetkárosítók	Életmódja és szokásai nem károsak a környezetre

1.táblázat. A kirándulás-kiránduló és a túrázás-túrázó összehasonlítása.

Forrás: FÜLEP T., 2004

A túrázás és a kirándulás ismérveinek összevetése során kiemelhető, hogy a túrázás jellemzően nagyobb hangsúlyt fektet a tényleges megismerésre és a természeti értékek megőrzésére. A túrázók általában mélyebben behatolnak a természetbe, hosszabb és nehezebb útvonalakat választanak, és nagyobb figyelmet fordítanak a környezetük megismerésére és megőrzésére. A túrázás gyakran a természeti és kulturális értékek felfedezésére összpontosít. A túrázók gyakran tanulmányozzák a környező növény- és állatvilágot, geológiai képződményeket, természeti jelenségeket, valamint felfedezik a helyi kulturális örökséget és történelmi helyszíneket. Az ilyen típusú tevékenység segít a természeti és kulturális értékek védelmében, mivel a túrázók személyes kapcsolatot teremtenek a környezettel, és felelősségteljesen kezelik azt. A túrázás, ha fenntartható módon valósul meg, összhangban van a fenntarthatóság elveivel. Fontos azonban megjegyezni, hogy a kirándulás és a túrázás egyaránt értékes tevékenységek, és mindkettő lehetőséget nyújt a természet és a környezet élvezetére. A tevékenység jellege és intenzitása az egyéni preferenciáktól, a túrázók céljaitól és a rendelkezésre álló időtől függ. Mindkét esetben fontos azonban a felelős és fenntartható viselkedés a természeti környezet iránt. (FÜLEP T., 2004).

2.3.1. A túrázás típusai

A túrázást tipizálhatjuk szakágak, módszer, túracél, időtartam és túratáv szerint.

<i>Szakágak szerint</i>		
Gyalogosan:	- Gyalogos túrázás - Magashegyi túrázás, Hegymászás	
Kerékpáros túrázás:	- Alföldi kerékpártúra, Hegyi kerékpártúra - Aszfaltúti kerékpártúra, Terep-kerékpártúra	
Vízen:	- Evezős túrázás: Szelidvízi túrázás, Vadvízi túrázás - Vitorlás túrázás: Tavi v. t., Tengeri part menti v. t., Nyílt tengeri v. t.	
Sítúrázás		
Barlangászás		
Búvártúrázás: Könnyűbúvárkodás, Nehézűbúvárkodás, Barlangi búvárkodás		
Lovas túrázás		
<i>Módszer szerint</i>		
Egyvonalú visszatérő túra		
Csillagtúra		
Vándortúra, vándortábor		
Körtúra		
<i>Túracél szerint</i>		
Sporttúra		
Tanulási célú túra: tanulmányút, terepgyakorlat stb.		
Kutatási célú túra: kutatóút, felfedezőút stb.		
Munkatúra: fotóstúra, természetvédelmi munkatúra stb.		
Gyűjtőút: gombagyűjtő út, gyógynövénygyűjtő út stb.		
<i>Időtartam szerint</i>		
Félnapos túra		
Egynapos túra		
Többnapos túra		
<i>Túratáv szerint</i>		
	Gyalogtúra	Aszfaltúti kerékpártúra
Séta ill. Kiruccanás	0-5 km	0-20 km
Rövid túra	5-15 km	20-60 km
Közepes túra	15-30 km	60-120 km
Hosszú túra, Teljesítménytúra	30- km	120- km

6.ábra. A túrázás típusai.

Forrás: FÜLEP T., 2004

2.4. Aktív turisztikai lehetőségek Kárpátalján

Kárpátalja turisztikai adottságai közül kiemelhetjük a természeti értékeket, amelyeken a természetjárás, lovas- és kerékpáros turizmus, vízhez kötődő tevékenységek és a téli sportolás alapulnak, amik idegenforgalmi termékek vagy termékelemek. Ezek mind Kárpátalja aktív turisztikai termékeihez tartoznak.

Természetjárás

A kedvező morfológiai adottságokkal együtt kiválóak a lehetőségek a gyalogtúrák lebonyolítására. A kínálat egyre sokszínűbb. A többnapos, napi 40–45 km-es szakaszokat tartalmazó megmérettetéstől a téli, családi vagy akár tematikus (például a Tisza forrásvidéke, az Árpád-vonal) gyalogtúrák lebonyolítása is megoldható. A legismertebb gyalogtúra útvonalak a Csornohorát jellemzik (pl. Hoverla, Petrosz), ugyanakkor előszeretettel látogatják

a történelem során fontos szerepet játszó hágókat (pl. Vereckei-, Tatár-, Uzsoki-), a régi Magyar-Lengyel, Cseh-Lengyel határterületeket, a hegyvidéki tavak környékét (Brebeneszkul, Neszamovite) és a Gorgánok gerincén kiépített turistaösvényeket. Mivel a gyalogturizmus nem igényel komolyabb infrastruktúrát, ma is a fejlesztendő turisztikai termékek között szerepel Kárpátalján és egész Ukrajnában is (SZILÁGYI ZS., 2006). Valóban, a természettudatos nevelés és a fenntartható turizmus iránti odafigyelés kiemelkedően fontos a természeti környezet megőrzése szempontjából. Az oktatási intézményeknek kulcsfontosságú szerepük van abban, hogy felhívják a figyelmet a környezettudatosságra és a fenntartható viselkedésre. A természetkárosító magatartás, mint amit említettél, sajnos gyakran tapasztalható jelenség, amely káros hatással van a természeti területekre és az élőlényekre. A népszerű turisztikai helyszíneken, mint például a Sipot vízesés, Hoverla vagy a Szinevéri-tó, az emberi tevékenység eredményeként előfordulhat növények kitaposása, faágak és bokrok tördelése, szemetelés és más káros hatások. Ezek az jelenségek aláássák a természeti területek értékét és hosszú távon károsíthatják az ökoszisztémákat (BERGHAUER S., 2012).

Lovas turizmus

A lovas turizmus nagyobb beruházási költségeket igényel, mint sok más aktív turisztikai tevékenység. A megfelelő infrastruktúra kiépítése, lovaspályák, lovardák, lovak beszerzése és gondozása mind jelentős költségekkel járhatnak. Azonban a lovas turizmus maga is nagyon vonzó lehet a vendégek számára, és sokan hajlandóak magasabb árat fizetni az élményért. Emellett a lovas turizmus lehetőséget nyújt a vállalkozások számára, hogy magasabb árkategóriában helyezték el magukat a turisztikai piacokon. Azonban a lovas turizmus szakértelmet igényel mind a lovak, mind a vendégek kezelése terén, így a megfelelő humán erőforrások kritikus fontosságúak lehetnek. Csak így lehet biztosítani a vendégek biztonságát és elégedettségét, ami a hosszú távú siker kulcsa lehet.

A lovas turizmus Kárpátalján fokozatosan elkezd kialakulni a gyönyörű, gyalogosan nehezebben megközelíthető természeti látnivalók környezetében. Ez a tevékenység nagy esztétikai élményt nyújt, és általában félórától 4-5 óráig tartó túrák keretében valósul meg, mindig kísérővel. A lovas túrák a magasabb hegyvidéki területeken, például a Szvidovecen és a Dragobrati turistatelepen olyan látnivalókat mutatnak be, amelyek gazdagok a glaciális formákban. Emellett gerinctúrák is beépülhetnek a programokba. A lovas turizmus fejlődése szintén jellemző a szanatóriumok környékén is. Itt a látogatók lehetőséget kapnak arra, hogy lovas túrák keretében felfedezzék a környező területeket, élvezve a lovak társaságát és a természet szépségét. A lovas turizmusnak köszönhetően a látogatók olyan területekre is eljuthatnak, amelyek gyalogosan nehezebben megközelíthetők lennének, és így új perspektívát

nyerhetnek a természeti kincsek felfedezésére. A lovas túrák kísérővel történnek, ami biztonságot és szakmai irányítást nyújt az utazóknak (SZILÁGYI ZS., 2006).

Kerékpáros turizmus

Nyugati mintára vidékünkön egyre nagyobb teret hódít a kerékpáros közlekedés és kultúra, így a kerékpáros túrázás is. Bárki számára elérhető, olcsó és testmozgásnak is jó. A kerékpáros túrázás népszerűsége évről évre nő a vidékünkön, de csak egy kisebb szegmenst érint. Viszont nem beszélhetünk az ágazat tudatos fejlődéséről. Egyelőre tapasztalatgyűjtés folyik, hogyan kellene kiépíteni a kerékpárút-hálózatot.

A Kárpátok révén a hegyi kerékpározás a legnépszerűbb. A Rahói járásban és Ökörmező környékén van kialakított pálya azok számára, akik extrémebb terepet keresnek, elsősorban a downhill és a freeride szerelmeseinek. Sok kerékpáros versenyző látogat el Kárpátaljára egész Ukrajnából a komoly szintkülönbségekből fakadóan. az egy napos, 30-50 km-es túráktól a hat napig tartó, 200-220 km-es túrákig válogathatunk. Vannak lokális túraútvonalak, például a Szinevéri és az Uzsoki Nemzeti Parkban is lehet kerékpározni. Lehetne hasonló útvonalat létrehozni a Beregszászi járásban is, például a természeti értékek és épített látnivalók érintésével, a helyi vendéglátóhelyeken való étkezéssel. Működnek klubok és egyesületek, melyek szerveznek különböző túrákat az ez iránt érdeklődőknek. Vannak programok, amelyeket aszfaltra és földutakra a hegyek közé szerveznek. Külföldi turisták e célból elég kevesen látogatnak el, sokkal többen érkeznek Ukrajna más megyéiből (SZABÓ S., 2019).

Vízhez kötődő turizmus

A vízhez kötődő turizmus területén a horgászás és a vízparti üdülés jelentős szerepet játszanak Kárpátalján. A hegyi patakokban, mint például Kovácsrét és Zárnya, számos helyen lehet pisztrángot fogni. Emellett az erdőgazdaságok fenntartanak pisztrángtelepeket is. A Tisza, a Borzsa és a Latorca folyó alföldi szakaszaiban kiváló lehetőségek nyílnak a folyami horgászatra. Kárpátalján több mesterséges tó is található, például a Horboki-, Pisztraházi (Pisztraljove)-, Fornoszi-, Beregkisalmási (Zalusz)-víztározók, valamint a Dédai-tó. Ezek a tavak ideális környezetet biztosítanak a horgászathoz, csónakázáshoz, vízi biciklizéshez és más vízi tevékenységekhez. Az evezés lehetősége már megjelent a Taracon és a Felső-Tiszán, így a kalandvágyó turisták kipróbálhatják magukat ebben az izgalmas vízi sportban (SZILÁGYI ZS., 2006).

Síturizmus

A domborzati és éghajlati adottságok lehetővé teszik Kárpátalján a téli sportok fejlesztését. Az Ukrán-Kárpátokban tapasztalható sielésre alkalmas területek iránti kereslet növekedése főként a belföldi turizmus élénkülésének köszönhető. Kárpátalján jelenleg 77

sífelvonó működik. Bár az egyes sípályák hossza általában nem éri el az egy kilométert, de akadnak hosszabb pályák is, mint például egy 3000 méteres sípálya, amelynek szintkülönbsége 550 méter. A sípályák többsége rendelkezik felvonóval, amely megkönnyíti a síelők feljutását a pályára, valamint a közelben lehetőség van felszerelés bérlésére is. A síelési lehetőségek vonzzák a turistákat Kárpátaljára, és a síparadicsomok fejlődése hozzájárul a téli turizmus fellendüléséhez a régióban. Az egyik legkedveltebb sípályák Ungvártól nem messze a Kraszija csúcsnál található, ahol 3 sífelvonóval felszerelt pálya van. A másik felkapott sítérep a Dráhobrati, ahol leghosszabb a síszezon (BERGHAUER S., 2012).

2.5. Legismertebb gyalogtúra útvonalak az Ukrán-Kárpátokban

Az Ukrán-Kárpátok legismertebb gyalogtúra útvonalai leginkább Kárpátalján találhatóak meg, amik átnyúlnak Ivano-Frankivszk megyébe is, de egyes útvonalak országhatárt is érintenek vagy azon vezetnek át. A fentebb említettekből tudhattuk meg, hogy Kárpátalja kedvező éghajlati és domborzati viszonyokkal rendelkezik, aminek köszönhetően kedvező lehetőség nyílik gyalogtúrák lebonyolítására.

Azokban a járásokban jelentősebb, amik a hegyvidéki területeken terülnek el. Ezek közül is kiemelkedik 3 járás, ahol a Szinevéri Nemzeti Park és a Csornahorai-masszívum található meg, az előbbi a munkácsi és huszti járásokban, az utóbbi pedig a rahói járásban. Itt összpontosulnak Kárpátalja legismertebb gyalogtúra útvonalai. 3 területre oszthatjuk az Ukrán-Kárpátokat, ahol találhatóak nagyobb útvonalak (ЯРМАЛЮВ О., 2019).

Északnyugati terület

Ezen a 20 nagyobb túraútvonalat járhatunk be. Nagyobb részük a ungvári járásban, kisebb részük pedig a munkácsi járás északi részén találhatóak meg. De néhány útvonal a Lvivi megyében is megtalálható. Ezek áthaladnak a Vizválasztó-vonulaton, a Havasi-vonulaton és a Vihorlát-Gutini vulkáni vonulaton. A Keleti-Beszkidéket, Makovicát és a Róna-havasokat érinti. Legmagasabb csúcsok: Pikuj (Pokol-bérc) 1408 m., Polonina Runa 1479 m., Paraszka 1268 m., Makovica 984 m. Az útvonalak jelölése és kiépítettsége területenként eltérő. A legjobban jelölt és kiépített útvonalak a Keleti-Beszkidéket jellemzi, a többi területen folyamatosan fejlesztik és jelölik. Mind a tapasztalt és kezdő túrázók számára alkalmas útvonalakat is megtalálhatóak.

Keleti (közép) terület

Sokkal magasabb hegyek jellemzik, mint az északnyugati területet. A legnehezebben elérhető csúcsok 1500-1800 m tengerszint feletti magasságban helyezkednek el. Meredek emelkedők, ereszkedések és éles hegygerinc jellemzik a területet, ezért a téli évszakban igen

veszélyes lehet a lavina veszély miatt. Több mint 24 nagyobb túraútvonalat járhatunk be, amik áthaladnak a Gorgánokon, Borzsa- és Kraszna-havasokon, de kis része a Keleti-Beszkideken is. Legmagasabb csúcsok: Sztoj 1677 m, Velikij Verh 1598 m, Temnatik 1343m, Gemba 1498 m, Sztrimba 1719 m. Ezek a csúcsok a legkedveltebb célpontok, emellett a Szinevéri-tó és a Sípót-vízesés is érdekes természeti érték. Az útvonalak jól ki vannak jelölve, de egyes szakaszokon nehéz a közlekedés.

Déli terület

Az itt található útvonalak összekapcsolódnak a keleti területeken lévőekkel, így egy összefüggőbb útvonalat is bejárhatunk. Itt található a hat 2000 méternél magasabb és más csúcsok a Csornahorában-, Szvidovec- és Máramaros-hegységben, a técsői és rahói járásban. A legismertebb gyalogtúrák a Hoverlát célozzák meg, ami már zarándokútnak számít. A nagyobb csúcsokat több irányból is megközelíthetjük, így megválaszthatjuk magunknak a megfelelő útvonalat. Itt is jól kijelölt útvonalakat találunk (*ЯРМАЛЮВ О., 2019*).

3. A kutatás módszerei

Kárpátalja területén a természetjárás méreteiről, résztvevőinek számáról nincsenek hivatalos adatok, mert nem jelenik meg külön turisztikai termékként, hanem más turisztikai termékkel kerül értékesítésre, mint például a falusi és kulturális turizmus. Emellett nem találunk egy összefoglaló munkát sem a természetjárás kialakulásáról, a menedékházak és útvonalak kijelöléséről Kárpátalja területén. Mivel nem találunk hivatalos adatokat a természetjárással kapcsolatban, ezért a kutatásom fő célja, hogy készítsek egy felmérést a főiskola diákjai között, hogy milyen túrázási lehetőségeket ismernek Kárpátalján és hányan vesznek részt rendszeresen különböző túrákon. Másik célom pedig, hogy Kárpátalja természetjárásának múltját és jelenét kutassam, összegezzem és jellemezzem a területen végezhető aktív turisztikai tevékenységeit.

A célok elérése érdekében több kutatási módszert alkalmaztam. A kutatás megkezdése előtt ütköztem abba a problémába, hogy sehol sem találunk összegző munkát és írásokat a természetjárás kialakulásával kapcsolatban Kárpátalját figyelembe véve. Ezért több forrásból összegyűjtöttem az adatokat és információkat, majd a munkámban összegeztem azokat. Ez a kutatás azt a célt is szolgálta, hogy részletesebben megismerkedjek a természetjárással és annak ágazataival, így fejlesztve az ismereteimet a témával kapcsolatban.

A munkám primer kutatás eredményeit kérdőíves felméréssel gyűjtöttem össze. Ez egy olyan adatgyűjtés, amely során egy kérdőív segítségével szerezheti meg a kutató az információkat a megkérdeztől. A kérdőívem célja, hogy világosan körülhatárolt, tényszerű adatokból minél többet gyűjtsek, ezért az összeállításánál világos, egyszerű és könnyen érthető kérdéseket fogalmaztam meg, amelyre egyértelmű választ kaphatok (lásd: 1. sz. melléklet). Összeállításánál pedig előre meghatároztam a kutatás problémáit és témáját, felállítottam a hipotéziseimet.

A témával kapcsolatos kérdőívet a „Google Űrlapok” online űrlapkészítő segítségével szerkesztettem meg, ebben a formátumban lett kiküldve a főiskolás diákok számára a belső levelezési rendszerben. Ezzel a módszerrel lehetett elérni a legtöbb diákot a jelenlegi háborús helyzetet tekintve, mert többen külföldön tartózkodnak és a levelezői szakos diákokat is csak így lehetett elérni. A kérdőívben összesen 35 kérdés szerepel és 3 nagyobb részre lehet bontani:

- Bevezető – a kérdőív elején 6 kérdés szerepel, amivel az alapvető információkat gyűjthettem be a kitöltőről. Ilyen például a kitöltő neme, életkora, képzési szint, szak, tagozat és évfolyam.
- Központi – a kérdőív 26 központi kérdéseit is több részre lehet osztani, ahol kitérek általános túrázási kérdésekre, majd konkrétan a gyalog-, lovas-, kerékpár- és vízi

túrázásra is. Ebben a részben szerepelnek a kérdőív legfontosabb kérdései, amivel választ kaphatunk a kérdéseinkre.

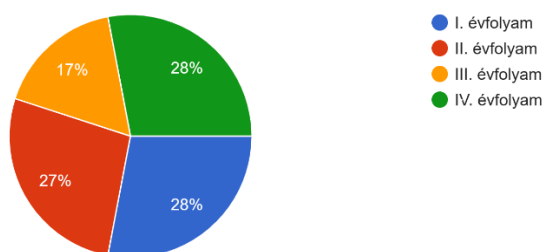
- Levezető – a kérdőív végén szereplő 3 kérdés sokkal egyszerűbb, ahol a véleményét is kifejtheti.

A kérdőív lezárását követően elvárásomnak megfelelően pontosan 100 válasz érkezett, ami elegendő figyelembe véve, hogy több diák eléggé passzív volt. A 100 kitöltésből pedig már valós és pontosabb adatokat vonhatunk le.

4. Eredmények

A válaszadók jellemzői

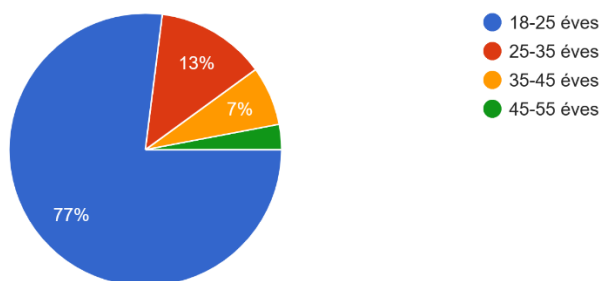
A kérdőív összeállításában fontos szempont volt, hogy a válaszadók megadjanak magukról néhány alapvető információt, ezáltal tudom különböző szempontok alapján csoportosítani őket és pontosabb következtetéseket levonni a kapott adatokból. Emellett azt a célt is szolgálta, hogy BA/BSc és MA/MSc képzésekről és a hozzátartozó szakokról is érkezzenek kitöltések, amivel változatosabb lesz az eredmény. Sokkal nehezebb volt elérni az MA/MSc képzésen tanuló diákokat, ami az is bizonyítja, hogy csak a kitöltések 19%-a érkezett onnan. A tagozatot és évfolyamokat tekintve nem voltak ilyen nagy eltérések (7.ábra), aminek köszönhetően sikerült elérnem a 4 évfolyamból és a 2 tagozatból szinte azonos számú diákot. Tagozat szempontjából 55% volt nappali és 45% levelezős.

7.ábra. A kitöltők évfolyam szerinti megoszlása.

Saját szerkesztés

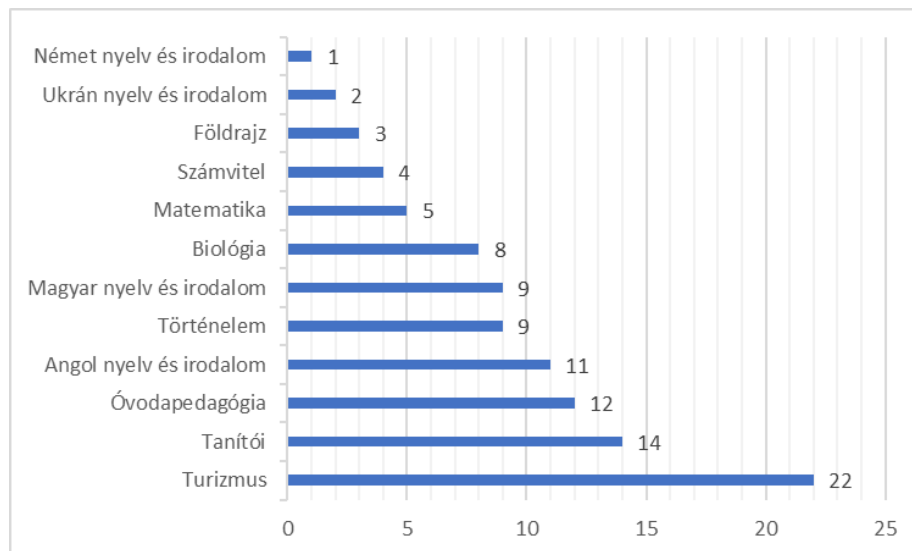
A kitöltők többsége 18-25 év közötti, de jelentős a 25-35 év közöttiek száma is. Idősebb korosztály képviselőinek száma nem jelentős, de 7%-a 35-45 és alig 3%-a 45-55 év közötti (8.ábra). A nemek szerinti megoszlás is igen jelentős hiszen a kitöltők többsége nő volt, pontosan 80% és a férfiak aránya 20%.

8.ábra. A kitöltők életkor szerinti megoszlása.

Saját szerkesztés

A szakokat tekintve voltak bizonyos eltérések, 5 olyan szak volt, ahonnan 1-5 kérdőív érkezett, 3 szakról 5-10 kérdőív, 3 szakról 10-15 és 1 szakról érkezett több mint 20 kérdőív. A legtöbben a turizmus szakos diákok töltötték ki, ez 22 kitöltést jelent. Volt olyan szak, ahonnan egy kitöltés sem érkezett (9.ábra).

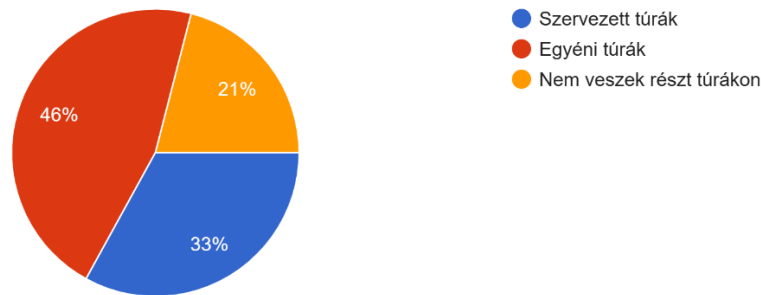
9.ábra. A kitöltők szak szerinti megoszlása.

Saját szerkesztés

Túrázással kapcsolatos általános kérdések

A kérdőívben szereplő alapvető kérdéseket követve először is a túrázással kapcsolatos általános kérdések következtek. Ebben a részben megtudhatjuk, hogy a diákok többsége rendszeresen túrázik-e, milyen túrákat részesít előnyben, kikkel túrázik és hogyan került a túrázással kapcsolatba. Ez egy átvezető rész, ahol is a diákok túrázáshoz való hozzáállását ismertem meg.

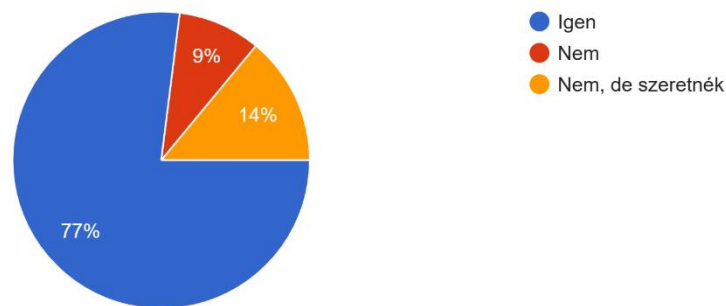
Az eredményekből az derült ki, hogy a diákok többsége túrázik, pontosabban a 71%-a részt vesz valamilyen túrán. Ők leginkább az egyénileg szervezett túrákat részesítik előnyben, ide tartozhatnak azok akik nem szeretik a kötöttségeket, nagyobb tömegeket és elég tapasztalatuk van ahhoz, hogy saját maguk szervezzenek meg egy túrát. Az egyéni túrák esetén nem csak a népszerű és kedvelt célpontokhoz tudnak túrát szervezni, hanem a kevésbé ismert és érdekesebb helyszínekre is. Pontosabban a diákok 46%-a szavazott az egyénileg szervezett túrákra, ezzel szemben nem sok eltérés van a szervezett túrákkal szemben, ami 33%-ot jelent. Ezt leginkább azok kedvelik akiknek nincs sok tapasztalatuk vagy szabadidejük előre megtervezni egy túrát és ezért egy tapasztalt személy vagy túraclub által szervezett túrákon vesznek részt. 21% viszont semmilyen túrán nem vesz részt (10.ábra).

10.ábra. A kitöltők mely túrákat részesítik előnyben.

Saját szerkesztés

A diákok 77%-a vett részt már túrán Kárpátalja területén és 9%-a nem és 14%-a viszont még nem de szeretne (11.ábra). A diákok majdnem fele már külföldi túrán is részt vett, ez pontosan 49% és 25% nem vett részt, de fontos, hogy 26% szeretne részt venni.

11.ábra. Túrátak-e már Kárpátalján?

Saját szerkesztés

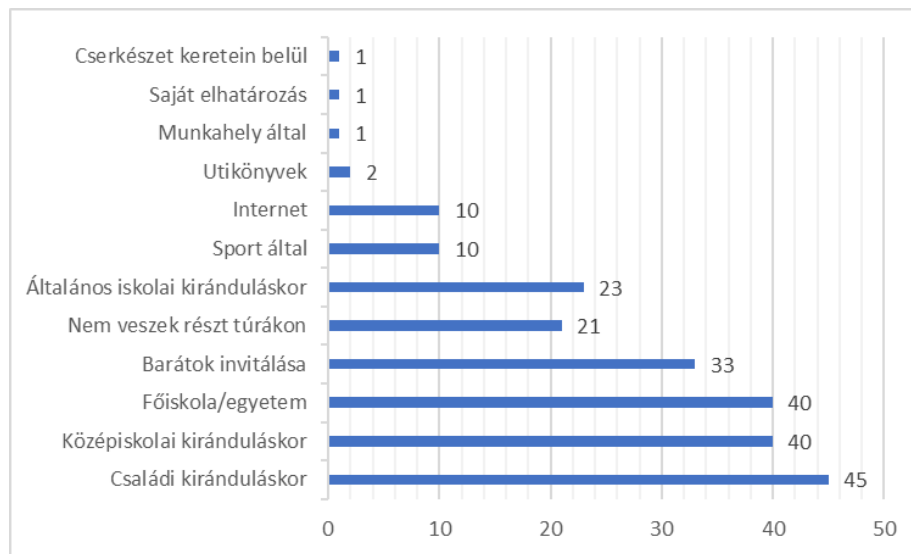
Akik részt vesznek akár szervezett vagy egyéni túrákon, kárpátaljai vagy külföldi túrán legtöbbször családi kirándulás, középiskolai és főiskolai/egyetemes kirándulás által kerültek kapcsolatba a túrázással.

A 12. ábrán látható adatokból kikövetkeztethetjük, hogy a túrázó diákok motivációja már kisebb korban is kialakultak a családi kirándulásoknak köszönhetően. Ezzel bizonyítva, hogy a neveltetés színterei, mint a család és iskola fontos szerepet töltenek be a gyerekek természettudatosságának kialakításában. Ezért érdemes már a fiatal gyerekeket elvinni túrázni a természetben és ezzel kialakítani a természet iránti szeretetüket. Idősebb korban pedig nagyobb motivációjuk lesz, hogy időt szakítsanak valamilyen aktív turisztikai tevékenységre és ezzel biztatva mások személyeket is.

Viszont azt is észrevehetjük, hogy általános iskolai kirándulásokon nem sokan vettek részt, ezt azzal lehet magyarázni, hogy a kisebb falvakban található iskoláknak nincs lehetőségük szervezni nagyobb kirándulásokat. Véleményem szerint fontos lenne támogatni az általános iskolás diákok kirándulásait, ezzel fejlesztve az ökológiai szemléletüket.

A középiskolákban, főiskolán és egyetemen már sokkal több belföldi és külföldi kirándulást szerveznek. Ez bizonyítja, hogy a második helyen állnak a középiskolai és főiskolai kirándulások 40-40 szavazattal. Sokan ekkor kerülnek a túrázással kapcsolatban, mint például a turizmus szakos diákoknak a kötelező terepgyakorlat.

Az iskola és család mellett többen a barátaik invitálására vettek részt túrákon, pontosabban 33-an jelölték meg és 10-10 szavazat érkezett az internetre és sportra. Kevés szavazat érkezett a munkahelyi kirándulásokra és az útikönyvekre, amiből kikövetkeztethetjük, hogy kevés a természetjárással kapcsolatos útikönyvek száma és a munkahely által szervezett túrák. Viszont volt aki saját elhatározás miatt és volt aki a cserkészlet keretein belül vett részt túrán.

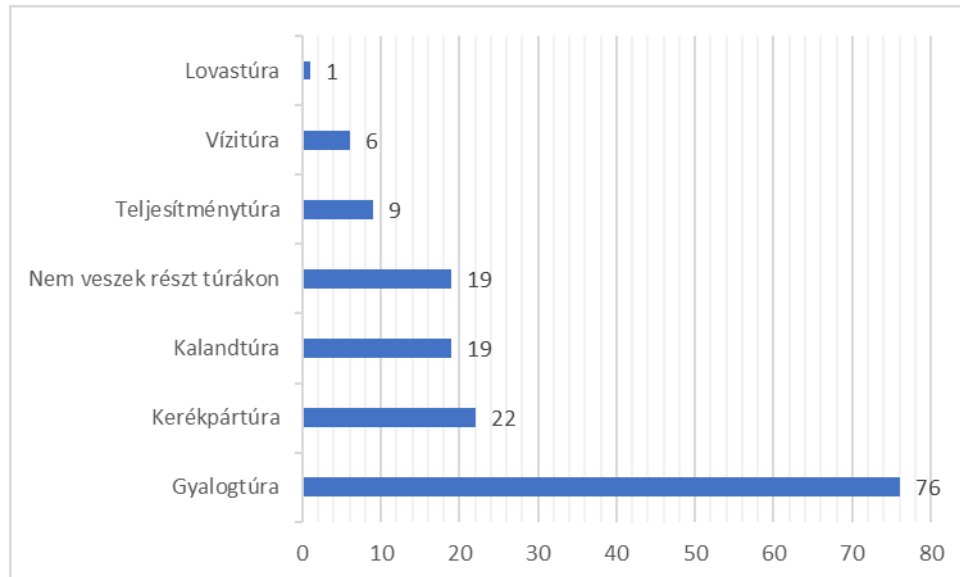
12.ábra. Hogyan kerültek a túrázással kapcsolatba?

Saját szerkesztés

Kárpátalján több túrázási lehetőség ismert, de ha megfigyeljük a 13. ábrát akkor láthatjuk milyen eltérések vannak. A diákok körében az egyik legelterjedtebb túrázási lehetőség a gyalogtúrázás, a kerékpártúrákn és kalandtúrákn már sokkal kevesebben vettek részt. De ennél sokkal alacsonyabb számban vettek részt vízitúrákn és lovastúrákon. Ezekon átlagosan 5-10 és 10-15 km-t tesznek meg, ennél hosszabb túrákon csak kevesen vesznek részt. A válaszadók 12%-a 15-20 km-es távolságot tesznek meg és 8%-a 20-25 kmt-t. Ebből kifolyólag láthatjuk,

hogy többen kedvelik a rövidebb távú túrázásokat, ami nem igényel komolyabb fizikai felkészülést és túra felszereléseket.

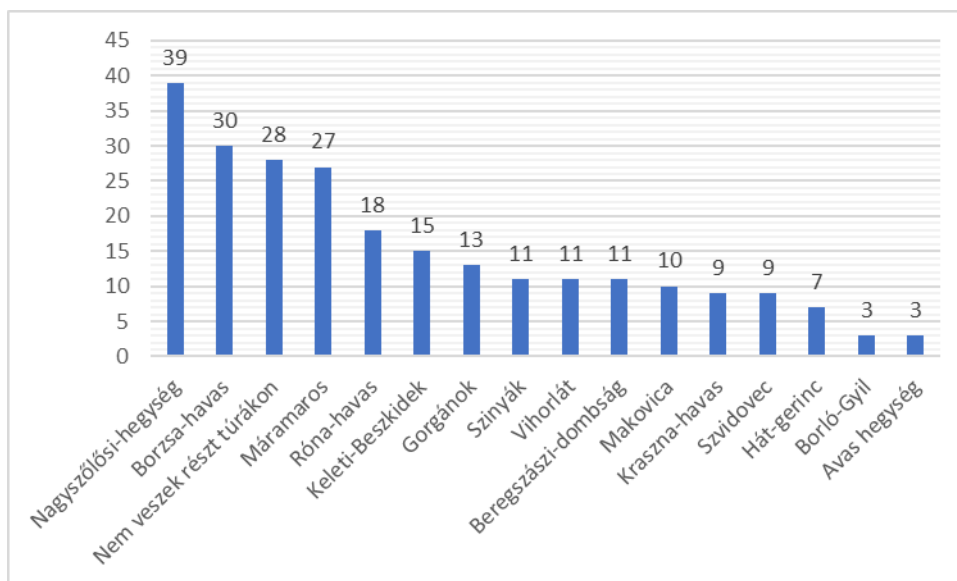
Legtöbben barátokkal, családdal és a párjával kel útra, de jelentős számban vannak, akik egyedül vagy túraklubbal túráznak.

13.ábra. Milyen túrán járt már Kárpátalján?

Saját szerkesztés

Kárpátalja területének 80%-a hegyvidék. Az Északkeleti-Kárpátoknak az Ung völgyétől a Máramarosi hegységig terjedő része tartozik ide. Fontosabb hegyvonulatai: Vihorlát-Gutini vulkanikus vonulat, Havasi-vonulat és a Vizválasztó-vonulat. A síkság területén is találunk szétszórva vulkáni maradványokat, mint a Beregszászi dombság, Fekete-hegy. A vonulatokhoz tartozó hegységek változatosak és különböző az átlagmagasságuk is, ezért akár egy tapasztalt vagy kezdő túrázó is megtalálja a számára kedvező útvonalakat. A 14. ábrán pedig megfigyelhetjük, hogy a válaszadók mely hegységekben túráztak már.

14.ábra. Legkedveltebb hegységek a kitöltők között.

Saját szerkesztés

A válaszadók többsége a Nagyszőlősi-hegységben túrázott, amely arra utalhat, hogy a többség ennek közelében él és kisebb kirándulásokat tesz a területen. Akik nagyobb kalandokra vágytak már a Borzsa-havasokat kereste fel. Rengeteg jól jelzett útvonal található és a népszerűségét növeli, hogy a területen találjuk a Sipot-vízesést, mely Kárpátalja egyik legszebb vízesése, emellett az Asztag (Sztój) csúcsnál ered a Borzsa-folyó, amit egy kereszttel is jelölnek. A hegységben a Gemba hegynél egy felvonót találunk, ami miatt nyáron és télen is rengetegen látogatnak el.

A Csornahora is igen népszerű a válaszadók körében. Jelentős számuk már túrázott a hegységben. Ez annak is köszönhető, hogy itt található Ukrajna legmagasabb pontja, a Hoverla (2061m). A csúcs meghódítása már zarándokútnak számít minden lelkes túrázónak. A tapasztaltabb túrázók már ebben a hegységben megtalálhatnak több 2000 métert meghaladó csúcsot a Hoverla mellett, amik kisebb kihívást jelenthetnek.

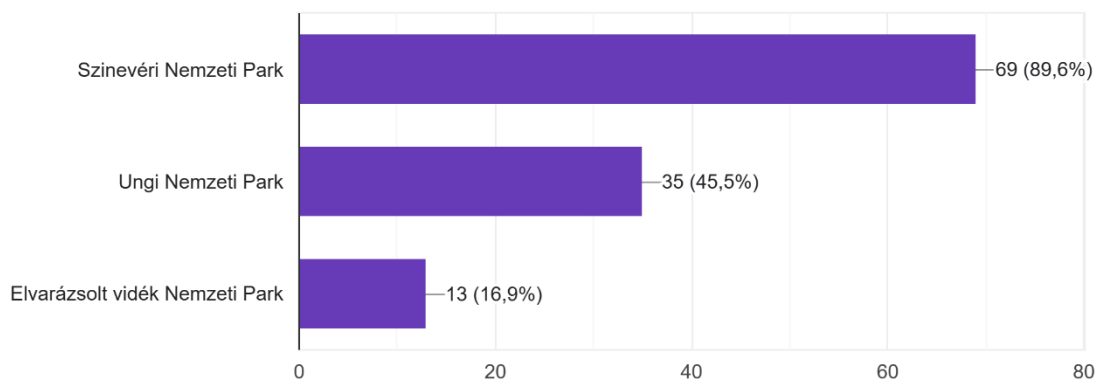
Kiemelkedik még a Róna-havas és a Keleti-Beszkidék. A Róna-havas vidéke leginkább a legmagasabb csúcsa miatt ismert, a Róna-havas csúcsról (1479 m) és az Osztra csúcsról (1405 m). A Keleti-Beszkidék pedig a Pikuj csúcsról (1405 m) ismert, amit évente egyre többen hódítanak meg és szerveznek iskolai kirándulásokat. A hegységben található még az Uzsoki-hágó, ami növeli a népszerűségét.

A többi hegységben ennél jóval kevesebben fordultak meg, de ezek közül is kitűnik az Avas és Borló-Gyil.

Gyalogtúrázási lehetőségek ismertsége a főiskola diákjai körében

Az általános túrázási kérdések után rátértem konkrétan a gyalogtúrázásra, ahol meg szerettem volna ismerni, hogy milyen lehetőségeket ismernek Kárpátalja területén. Először is azt tudtam meg, hogy a válaszadók többsége nem tagja semmilyen szervezetnek, ez azért lehetséges mert nem ismernek sem magyar sem ukrán túrázó szervezeteket. Akik tagok valamilyen túraklubnál azok a Kárpátaljai Hazajáró Egylet tagjai, pontosabban a válaszadók 8%-a tagja KHE-nek.

Mint tudjuk, hogy az ökoturizmusban a védett területek fontos szerepet töltenek be, világszerte az ökoturizmus legfontosabb színterei. A védett területek a megye területének több mint 13,8%-át alkotják. Összesen 456 különböző típusú természetvédelmi terület található Kárpátalján, melyek összterülete 181,4 ezer ha. A válaszadók nagyobb része már túrázott nemzeti park területén, ez 66%-ot jelent, de 33% még nem végzett aktív tevékenységet egy nemzeti park területén sem. Ezek az utazások valószínűleg csak kisebb kirándulások lehettek melynek céljuk a kikapcsolódás, pihenés és látványosság meglátogatása. Felsoroltam a kérdőívben Kárpátalja 3 nemzeti parkját, és ebből kiderült, hogy az egyik legkedveltebb a Szinevéri Nemzeti Park, a második helyen az Ungi Nemzeti Park áll és az Elvarázsolt vidék Nemzeti Park a harmadik helyen szerepel (15.ábra).

15.ábra. A kitöltők mely nemzeti park területén jártak.

Saját szerkesztés

Azt figyelembe kell venni, hogy ez az eredmény úgy jött ki, hogy több lehetőséget is megjelölhettek és voltak akik nem töltötték ki, hiszen nem jártak egy nemzeti park területén sem. A Szinevéri-tó egy ismert turisztikai látványosság a Szinevéri Nemzeti Parkban és ezért kedveltebb a válaszadók körében. Gyalogtúrázás, állat és növényvilág megismerése céljából is jelentős számban látogatták meg a nemzeti parkokat, 37 szavazat érkezett a gyalogtúrázásra és 28 az élővilág megismerésére. Ebből is megfigyelhetjük az ökoturizmus egyik legfontosabb színterei a nemzeti parkok.

Kerékpározás és lovaglás céljából senki sem kereste fel ezeket a területeket, hiszen vagy pihenés és kikapcsolódás vagy gyalogtúrázás céljából keresik fel a nemzeti parkokat.

Végül arra kerestem a választ, hogy a diákok mennyire ismernek gyalogtúrázási lehetőségeket Kárpátalja területén. Volt lehetőség saját választ adni és ahol olyan szempontok alapján kellett értékelni a felsorolt hegycsúcsokat, hogy jártak-e már ott, nem jártak ott vagy szeretnének ott járni.

A két kérdés válaszai egyeztek egymással és kiderült, hogy a válaszadók többsége a Borzsa-havasok, a Csornahora, a Keleti-Beszkidék, az Avas, Borló-Gyil és Róna-havas túraútvonalait és csúcsait ismerik a legjobban. Azok közül is, ami a hegység legmagasabb pontjához vezetnek. A felsorolásban szerepeltek kevésbé ismert csúcsok is, de csak a válaszadók igen kevés része járt ezeken. A válaszok alapján a legkedveltebb csúcsok között szerepel a Pikuj, a Róna-havas, a Brebeneszkul, a Hoverla, a Gemba és a Viski-kő. Kevésbé ismert és kedvelt csúcsok pedig a Rebra, Mersa, Javornik, Sziglanszkij és Sztrimba.

Az összes felsorolt hegycsúcsra érkezett jelentős számban olyan válasz, hogy nem voltak ott és nem is szeretnének. Ez azzal magyarázható, hogy sokan nem ismernek egyes hegységekben található túraútvonalakat vagy nincs lehetőségük bejárni azokat. További okok közé sorolhatjuk, hogy akik nem annyira tapasztalt túrázók félnek felfedezni számukra ismeretlen tájakat, hegységeket és nem tudnak jól tájékozódni. Ide tartozhat még, hogy egyes útvonalak nincsenek jól jelezve és feltüntetve.

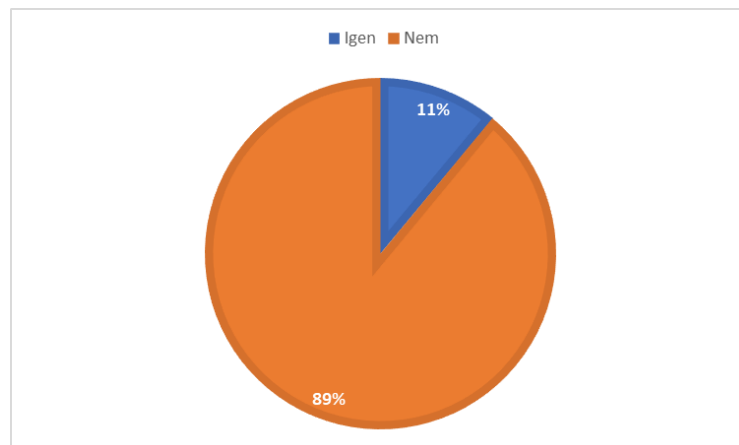
A felsorolt hegycsúcsok közül kiemelkedik a Hoverla csúcs, mert ide szeretnének eljutni a legtöbben azok közül akik még nem jártak itt. Ismertségét annak köszönheti, hogy Ukrajna legmagasabb pontja és megmászása egy élmény a túrázók számára. Mindezek ellenére pozitív tény, hogy sokkal nagyobb számban vannak akik el szeretnének jutni azokra a helyekre, ahol még nem jártak.

Lovastúrázási lehetőségek ismertsége a főiskola diákjai körében

A lovas turizmust nem csak a jóval komplexebb eszközigénye különbözteti meg más aktív turisztikai tevékenységtől, hanem az alkalmazott humán erőforrás minősége is. Nem feltétlenül volna szükség további attrakció jelenlétére, mert maga a lovaglás önmagában is kielégíti a vendégek élmények iránti igényeit.

A kárpátaljai lovas turizmus a nagy esztétikai élményt nyújtó, de gyalogosan nehezebben megközelíthető természeti látnivalók környezetében kezd kialakulni. Emellett kiépülése a szanatóriumok környékét is jellemzi. A kérdőívem egy részében a lovastúrázás lehetőségeik ismertségére is kitértem, ahol megtudtam hányan vettek részt eddig lovas túrákon

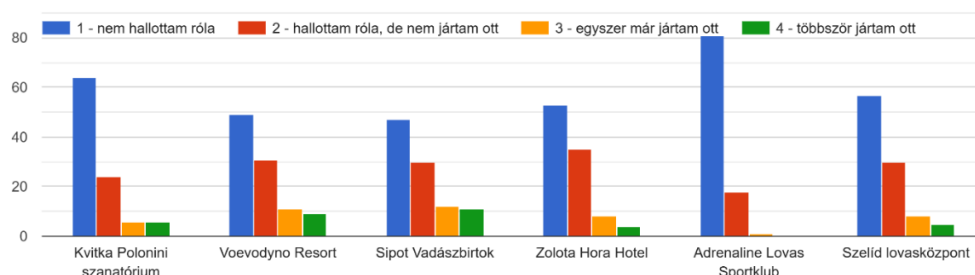
vagy rendezvényeken. Az eredményeket elemezve azt a következtetést tudtam levonni, hogy a diákok 89%-a nem ismer semmilyen lovastúrázási lehetőséget Kárpátalja területén (16.ábra).

16.ábra. Ismer-e Kárpátalján lovastúrázási lehetőségeket?

Saját szerkesztés

Az egyik kérdésben fel voltak sorolva olyan helyszínek, ahol lovas turizmussal foglalkoznak és értékelniük kellett, hogy hallottak-e róla vagy már jártak-e ott. Ezáltal megtudhatjuk, hogy mennyire ismernek olyan helyszíneket, ahol lehetőségük van lovas túrákon részt venni. A felsorolt helyszínek ismertebb szanatóriumok területén vagy annak közelében helyezkednek el. Ezek mind saját istállóval rendelkeznek, ahol különböző lovas programokon részt vehetünk.

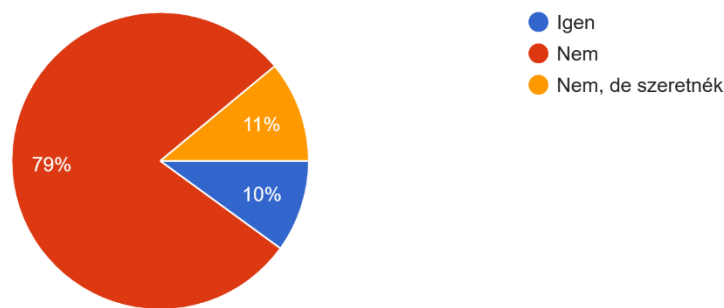

17.ábra. Lovas turizmussal foglalkozó szervezetek ismertségének értékelése.

Saját szerkesztés

A 17. ábrán is láthatjuk, hogy a diákok igen kevés része járt ezeken a helyszíneken és kevesen vettek részt valamilyen lovas programokon. Ezt azzal is magyarázhatjuk, hogy az emberek többségének nincs tapasztalata a lovaglás terén és ezért félnek kipróbálni. Emellett ezek a lovas programok sincsenek eléggé reklámozva különböző online felületeken vagy útikönyvekben. Ezt láthatjuk, hogy többen vannak azok akik még nem is hallottak a felsorolt helyszínekről. A legismertebb ilyen szervezet a „Sipot Vadászbirtok” Turjamező településen,

ahol foglalkoznak lovas turizmussal. Többen jártak már a Voevodyno Resortban, a Kvitka Polonina szanatóriumban, ami már magában is egy látványosság, hiszen jól ki vannak épülve és pihenés céljából is el lehet oda látogatni. A Nagyszőlősen található Szelíd lovasközpontban is megfordultak páran, ahol különböző lovas programokat és rendezvényeket szerveznek. A kutatásból az is kiderült, hogy hasonló rendezvények iránt többen érdeklődnek azok közül akik még nem vettek részt semmilyen lovas programokon. Pontosabban a diákok 11%-a szívesen részt venne lovas rendezvényen.

18.ábra. Részt vett-e lovas rendezvényen, fesztiválokön Kárpátalján?

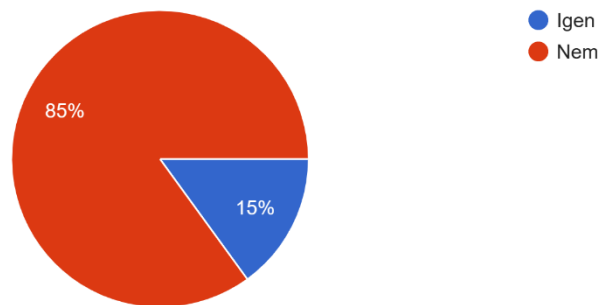
Saját szerkesztés

A lovas turizmusban is rejlenek lehetőségek, mert akár egy rövidebb síkvidéki vagy akár hosszabb hegyvidéki lovas túrák népszerűek lehetnek az emberek körében, mert maga a lovaglás is élményt nyújt. Mivel a legtöbb ilyen lovasturisztikai létesítmény a szanatóriumok közelében találhatóak, ezért jobb marketinget is ki lehetne építeni, amivel felkeltik az emberek figyelmét. Nagyobb figyelmet kellene fordítani a lovasoktatásokra, mert sokaknak nincsen ilyen tapasztalata még ilyen téren.

Kerékpáros túrázási lehetőségek ismertsége a főiskola diákjai körében

A kerékpáros túrázás népszerűsége évről évre nő a vidékünkön, de csak egy kisebb szegmenst érint. A Kárpátok révén a hegyi kerékpározás a legnépszerűbb. A Rahói járásban és Ökörmező környékén van kialakított pálya azok számára, akik extrémerebb terepet keresnek, elsősorban a downhill és a freeride kedvelőinek.

A főiskola diákjait megkérdeztem arról, hogy kárpátaljai utazásaik során igénybe vettek-e kerékpározási lehetőséget. Ebből kiderült, hogy igen kevesen vettek igénybe, pontosabban a megkérdezettek 15%-a.

19.ábra. Utazásai során igénybe vett-e kerékpározási lehetőséget Kárpátalján?

Saját szerkesztés

Következőnek azt szerettem volna kideríteni, hogy akik kerékpároznak eddig milyen túrán vettek részt. 15% síkvidéki, 7% hegyvidéki és volt pár olyan személy aki mind a két típusú túrán is részt vett, vagyis ebből kifolyólag jobban kedvelik a síkvidéki kerékpár túrákat (20.ábra). Ez azzal magyarázható, hogy a síkvidéki kerékpártúrák nem igényelnek különösebb fizikai felkészülést, hiszen nincsen nagyobb szintkülönbség, mint a hegyvidékes területeken. Emellett a kerékpártúráikat egybe tudják kötni az épített turisztikai látványosságok meglátogatásával. Az extrémebb hegyvidéki kerékpározás csak kisebb csoportot érint, mert ezek már nagyobb tapasztalatot és fizikai felkészülést igényelnek.

20.ábra. Milyen kerékpártúrán vett részt?

Saját szerkesztés

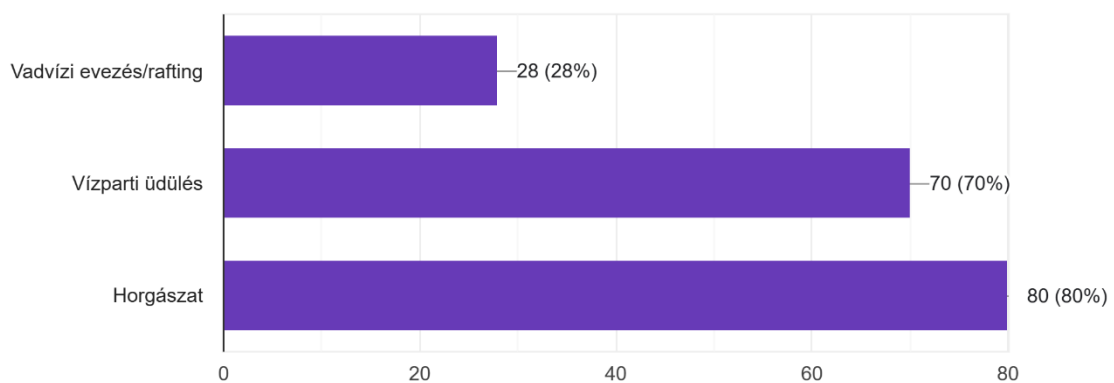
A kerékpár túrázás alacsony ismertségét annak köszönheti, hogy jelenleg nincsenek jól kiépített kerékpár utak akár a síkvidéken, akár a hegyvidékes területeken. Nem fordítanak elég

figyelmet ennek fejlesztésére, mint a nyugati országokban. Ezért is látogat el kevés külföldi turista ebből a szempontból Kárpátalja területére, de nagy lehetőségek rejtőznek benne. A különböző terepviszonyoknak és szintkülönbségeknek köszönhetően akár több kerékpárversenyző is edzhet Kárpátalján. Mivel elég sűrűn helyezkednek el látnivalók a területen akár tematikus kerékpár útvonalakat is ki lehetne építeni ezáltal fejlesztve Kárpátalja turizmusát.

Vízitúrázási lehetőségek ismertsége a főiskola diákjai körében

A vízhez kötődő turizmus kínálatában a horgászás és a vízparti üdülés is kiemelkedő szerepet játszik. Kitűnő lehetőségek vannak a folyami horgászatra a Tisza, a Borzsa és a Latorca alföldi szakaszain. Több mesterséges tó is (Horboki-, Pisztraházi (Pisztraljove)-, Fornosi-, Beregkisalmási (Zalusz)-víztározók, Dédai-tó) található a megye területén, ahol biztosítottak a horgászás, csónakázás, vízi biciklizés stb. feltételei. A vízrajzi adottságoknak köszönhetően találunk olyan folyószakaszokat, ahol adottak a feltételek a vadvízi evezéshez. Napjainkban a Tiszán és a Latorcán is végeznek ilyen aktív tevékenységet.

A diákok körében legismertebb vízhez kötődő turisztikai tevékenység Kárpátalján a horgászat. Nem sokkal van lemaradva a vízparti üdülés és vadvízi evezési lehetőségek nem sokan ismernek (21. ábra).

21. ábra. Milyen vízhez kötődő turisztikai tevékenységeket ismer Kárpátalján?

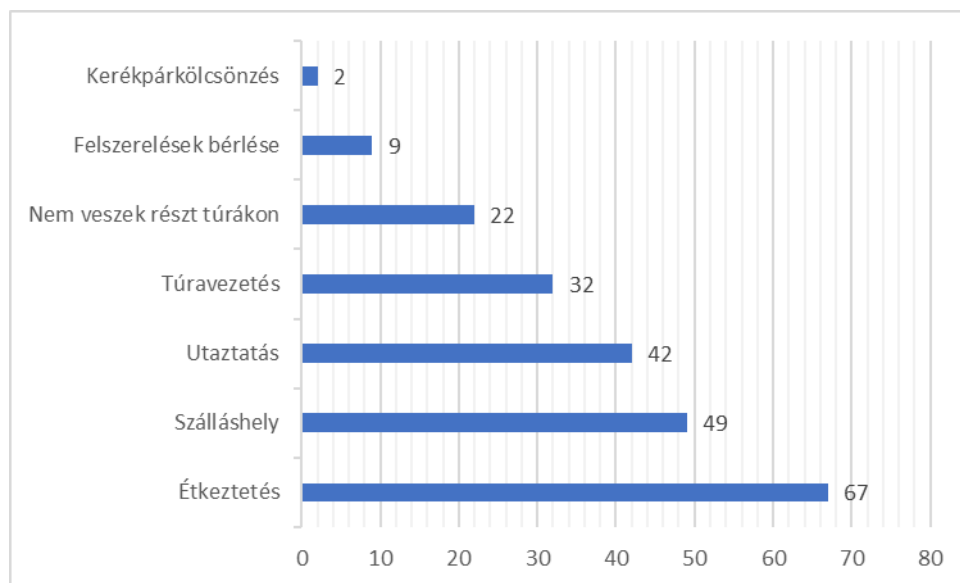
Saját szerkesztés

A vadvízi evezést, mint aktív turisztikai tevékenységet nem sokan ismerik és csak kisebb csoportot érint. Ezt mutatja, hogy a diákok 97%-a nem vett részt még vadvízi evezésen, idegen szóval raftingon, akik viszont részt vettek azok a Tisza folyót írták meg válaszban. Ezért a túrázási lehetőségek ismertségét vizsgálva a vadvízi evezés és vadvízi túrák ismertsége a legalacsonyabb.

Túrázás során igénybe vett szolgáltatások és vélemények

A kérdőív végén még arra kerestem a választ, hogy bármilyen típusú túrán milyen szolgáltatásokat vesznek igénybe, miért választották a bejárt útvonalakat és véleményük szerint mi tartja távol az embereket a túrázástól.

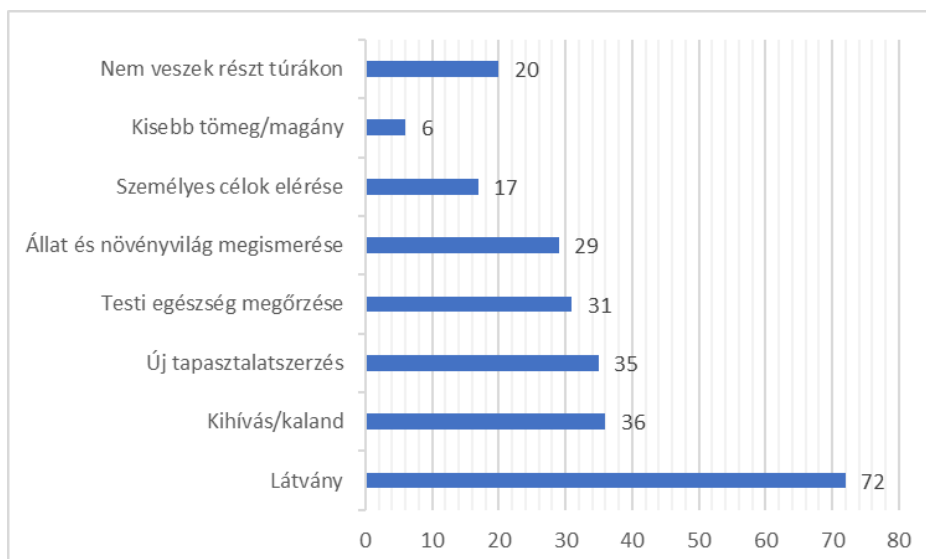
A diákok túrái során legtöbbször igénybe vett szolgáltatások közé tartozik az utaztatás, szálláshely kölcsönzés és étkeztetés. Többen a túravezetési szolgáltatásokat is igénybe vették, amit azzal magyarázhatunk, hogy vannak olyanok akik még nem rendelkeznek elegendő tapasztalattal, tájékozódási képességgel vagy szabadidővel, hogy egyedül le vezessék a túráikat és megszervezzék. Ezért tapasztalt vezetők vagy túraclub által szervezett túrákon vesznek részt. Túra felszereléseket és kerékpárokat csak nagyon kevesen kölcsönöznek utazásaik során (22.ábra).

22.ábra. Túrák során igénybe vett szolgáltatások.

Saját szerkesztés

A bejárt túraútvonalakat pedig legtöbbször a látvány miatt választották, ezzel bebizonyítva azt a tényt, hogy egyes túratípusokhoz, legfőbbképpen a gyalogtúrázáshoz szükség van valamilyen attrakcióra, látnivalóra. A látvány után a kihívás/kaland és új tapasztalatszerzés céljából járták be az útvonalakat, vagyis különböző túratípusokat kipróbálva újabb élményeket és tapasztalatokat szerezhettek. Ezek után a testi megőrzés és az élővilág megismerése is fontos szempont volt, vagyis a természetben végzett aktív tevékenységek pozitív hatásait felismerik. A személyes célok elérése is több diáknál fontos volt, de a kevesebben vették figyelembe a magányt és kisebb tömeget a túrák során (23.ábra).

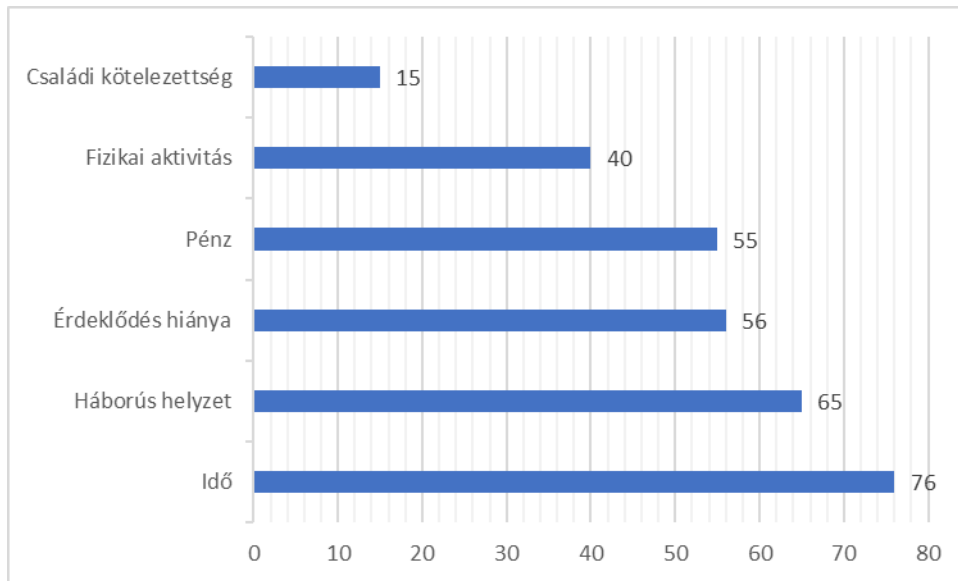

23.ábra. Milyen okból választotta ki a bejárt túraútvonalait?

Saját szerkesztés

Végezetül a diákok véleményét szerettem volna megtudni, hogy mi tartja távol leginkább az embereket a túrázástól. Legtöbb válasz az szabadidő hiányára érkezett, hiszen sok ember nem tud elszakadni a munkahelyi vagy iskolai kötelezettségei miatt. Ezért nem tudnak időt szakítani, hogy bejárjanak vagy megszervezzenek egyes túraútvonalakat. Az egyre feszültebb háborús helyzet is nagyobb gondokat okoz, mert a fiatalabbak elhagyják Ukrajnát és a csoportos túrázások is elmaradnak. Ezért akik nem vesznek részt egyéni túrákon nincs lehetőségük szervezett túrákon részt venni. Az érdeklődés hiánya is eléggé problémás, mert több embert nem érdekel a természeti táj vagy az ott végezhető aktív tevékenység. Sok olyan túratípus van, amit az emberek még nem ismernek, de felejthetetlen élményt nyújtanak. A diákok véleménye szerint a pénz is távol tartja az embereket a túrázástól, de ez nem minden túratípusra igaz, hiszen a gyalogtúrázásnál és kerékpártúráknál nem jelentkeznek komolyabb költségek az alap szolgáltatások igénybevételén kívül. Más túráknál, mint a vadvízi evezés, a lovas turizmus vagy akár a síturizmusnál sokkal nagyobbak a költségek, mert itt szükséges felszereléseket kölcsönözni kell vagy megvásárolni.

A fizikai aktivitás csak kisebb részben tartja távol az embereket a diákok véleménye szerint, mert vannak komoly fizikai felkészültséget igénylő túrák. A legkevesebb szavazatot a családi kötelezettségek kapták, mert egyes túrák jó családi programot jelenthetnek (24.ábra).

24.ábra. Ön szerint mi tartja távol az embereket a túrázástól?

Saját szerkesztés

Következtetések

Kárpátalja természeti adottságaiból adódóan már a régebbi időkben is kedvelt célpont volt a terület a túrázók körében. Megfelelő feltételeknek köszönhetően több aktív turisztikai tevékenységet lehet végezni napjainkban is. A kutatás során a túrázási lehetőségek ismertségét mértük fel Kárpátalja területén a főiskola diákok körében.

A kitöltés többsége a BA/BSc képzés szakjairól érkezett, mert az MA/MSc képzésen lévő diákokat sokkal nehezebben lehetett elérni. Ezt bizonyítja, hogy a kitöltések 19%-érkezett onnan. A tagozatot és évfolyamokat tekintve nem voltak ilyen nagy eltérések, aminek köszönhetően sikerült elérnem a 4 évfolyamból és a 2 tagozatból szinte azonos számú diákat. Tagozat szempontjából 55% volt nappali és 45% levelezős. A nemek szerinti megoszlás igen jelentős hiszen a kitöltők többsége nő volt, pontosan 80% és a férfiak aránya 20%. Életkorukat tekintve a diákok 77%-a 18-25 év közötti.

A túrázási szokásaikról az derült ki, hogy a diákok többsége túrázik, pontosabban a 71%-a részt vett valamilyen túrán. Ők leginkább az egyénileg szervezett túrákat részesítik előnyben, pontosabban a diákok 46%-a, ezzel szemben nem sok eltérés van a szervezett túrákkal szemben, ami 33%-ot jelent. 21% viszont semmilyen túrán nem vesz részt. A kutatásból az is kiderült, hogy a diákok 77%-a vett részt már túrán Kárpátalja területén és 9%-a nem és 14%-a viszont még nem de szeretne. A diákok majdnem fele már külföldi túrán is részt vett, ez pontosan 49% és legtöbbször barátokkal, családdal és a párjával kel útra, de jelentős számban vannak akik egyedül vagy túraclubbal túrázik.

Az általános túrázási szokásokat követve konkrétan rátértem egyes aktív turisztikai tevékenységekre. A kutatásból kiderült, hogy a diákok 66%-a már végzett aktív turisztikai tevékenységet valamely nemzeti park területén. Ezeknek a diákoknak a motivációi közé tartozik a pihenés és kikapcsolódás, a látvány, gyalogtúrázás és az élővilág megismerése. Ezek közül legtöbbször a látvány miatt keresték fel a nemzeti parkok területeit és az egyik legkedveltebb a Szinevéri Nemzeti Park, ahol a Szinevéri-tó található és ennek köszönheti ismertségét. A gyalogtúrázási útvonalak ismertségére vonatkozó kérdések válaszai egyeztek egymással és kiderült, hogy a válaszadók többsége a Borzsa-havasok, a Csornahora, a Keleti-Beszkidék, az Avas, Borló-Gyil és Róna-havas túraútvonalait és csúcsait ismerik a legjobban. Azok közül is leginkább, amik a hegység legmagasabb pontjához vezetnek. Ezért a legkedveltebb csúcsok között szerepel a Pikuj, a Róna-havas, a Brebeneszkul, a Hoverla, a Gemba és a Viski-kő. Kevésbé ismert és kedvelt csúcsok pedig a Rebra, Mersa, Javornik, Sziglanszkij és Sztrimba.

Ezek után rátértem a lovastúrázási és kerékpáros túrázási lehetőségek ismertségének vizsgálatára. Nagy eltérést mutatott a gyalogtúrázással szemben, mert a válaszok alapján a

diákok kevés része vett részt lovas vagy kerékpár túrákon. Pontosabban is szerettem volna kideríteni, hogy akik kerékpároznak eddig milyen túrán vettek részt. 15% síkvidéki, 7% hegyvidéki és volt pár olyan személy, aki mind a két típusú túrán is részt vett, vagyis ebből kifolyólag jobban kedvelik a síkvidéki kerékpár túrákat. De a diákok 22%-a vett már részt ilyen túrán. A lovasturizmus egy kisebb eltérést mutat, mert itt már csak a diákok 11%-a ismer és vett részt lovas túrákon vagy rendezvényeken. Pozitívnak mondható, hogy 11%-a azoknak, akik még nem vettek részt lovas rendezvényeken még szeretnének, vagyis meg van a motivációjuk.

A vízhez kötődő tevékenységeket tekintve a diákok körében a legkedveltebb tevékenység a horgászat. Nem sokkal van lemaradva a vízparti üdülés és vadvízi evezési lehetőségek nem sokan ismernek. A vadvízi evezést, mint aktív turisztikai tevékenységet nem sokan ismerik és csak kisebb csoportot érint. A diákok 97%-a nem vett részt még vadvízi evezésen.

Ezekből levonhatjuk a következtetéseket a főiskola diákjai túrázási lehetőségek ismertségéről. Figyelembe véve egyes aktív turisztikai tevékenységeket elég nagy eltérések vannak közöttük. Az egyik legkedveltebb és legismertebb túrázási lehetőség a gyalogtúrázás. Ezen belül is a Borzsa-havasok, Róna-havasok, Csornahora és a Keleti-Beszkidék útvonalai emelkednek ki. Ki lehet emelni a Hoverla csúcsot, hiszen többen jártak ott és nagyobb számban el akarnak jutni oda. Ez annak köszönhető, hogy ez Ukrajna legmagasabb pontja. A nagyközönség előtt is ismeretlen hegycsúcsokon a diákok többsége sem járt és nagyobb részük nem is akar eljutni oda. A többi aktív tevékenységet megfigyelve nagyobb eltérések vannak a gyalogtúrázással szemben. A lovas és kerékpártúrák nem eléggé ismertek a főiskola diákjai körében, mert csak igen kevés részük ismer vagy hallott ilyen tevékenységgel foglalkozó szervezetekről. A vízhez kötődő tevékenységek közül a horgászat emelkedik ki, a diákok igen kevés része ismer ilyen lehetőségeket Kárpátalja területén. Így a túrázási lehetőségek ismertségét vizsgálva a vadvízi evezés és vadvízi túrák ismertsége a legalacsonyabb.

Összefoglalás

A szakdolgozatomban több célja is volt melyek között szerepelt az ökoturizmus és aktív turizmus részletes bemutatása. Az ökoturizmus évek óta az egyik leggyorsabban növekvő turisztikai szegmensnek tekinthető. Miután megjelentek a tömegturizmus kezdetleges negatív hatásai, vele párhuzamosan alakult ki az ökoturizmus. Ezért felértékelődött a természeti környezet, a kulturális és történelmi örökség és új turisztikai igények jelentek meg. Fokozatosan növekszik a természetben végezhető tevékenységek iránti vágy. Kárpátalja, mind az ökoturizmus, mind az aktív turizmus szempontjából kedvező természeti adottságokkal rendelkezik, mivel az antropogén hatások nem voltak jelentősek, ezért több közel érintetlen természeti táj is fenn maradt. Változatos élővilágának, változatos domborzatának és vízrajzi adottságainak köszönhetően lehetőség van több aktív turisztikai tevékenységet végezni. Ilyen például a természetjárás, lovas- és kerékpáros turizmus, vízhez kötődő turisztikai tevékenységek és a téli sportolás. Ezek mind Kárpátalja aktív turisztikai termékeihez tartoznak.

A szakdolgozat másik fontosabb célja, hogy Kárpátalján a természetjárás történetét összefoglaljam, mert a kutatás elkezdése előtt nem találtam hasonló írást. Ezért a munkámban nagy szerepet kapott a szekunder kutatás, mely a kárpátaljai természetjárás történetével és az aktív turisztikai tevékenységek jellemzésével foglalkozó szakirodalmak összegyűjtésén alapult. Ehhez több irodalomból és forrásból gyűjtöttem össze az adatokat, amivel elkészítettem egy összegző leírást Kárpátalja természetjárásának történetéről és az aktív turisztikai tevékenységek jellemzéséről.

A munka kiemelt célja, hogy megismerjem a főiskola diákjainak a túrázási szokásait és a túrázási lehetőségek ismertségét megvizsgáljam. Ehhez kérdőíves kutatást végeztem a főiskola diákjai körében, ami a belső levelezési rendszerben lett kiküldve, mert így tudtam elérni a legtöbb diákot. Az előzetes tervnek megfelelően pontosan 100 kitöltés érkezett különböző szakokról, de így is maradtak olyan képzések, ahonnan egy kitöltés sem érkezett.

A túrázási szokásokat vizsgálva pozitív ténynek mondható, hogy a diákok nagyobb többsége részt vett vagy rendszeresen részt vesznek túrákon Kárpátalján és külföldön is egyaránt. A nők körében is népszerűek az aktív turisztikai tevékenységek, mert a kitöltők 80%-a nő volt és a 18-25 éves korosztályba tartoznak. Az egyéni és szervezett túrák ugyanolyan arányban kedveltek.

A túrázási szokásokat követően a túrázási lehetőségek ismertségét vizsgáltam a diákok körében. Mint kiderült 66%-uk már végzett aktív tevékenységet a Kárpátalján található nemzeti parkok területein, ezzel is bebizonyítva, hogy ezek az ökoturizmus fontos színterei. A motivációk között a látvány volt a legfontosabb, ezért a legnépszerűbb a Szinevéri Nemzeti

Park. Ezt azzal lehet magyarázni, hogy itt található a Szinevéri-tavat, ami jelentős természeti látnivaló. A motivációk között szerepelt még a gyalogtúrázás, pihenés és kikapcsolódás, az élővilág megismerése. A különböző aktív tevékenységeket megvizsgálva az derült ki, hogy a legnépszerűbb a gyalogtúrázás. Ezen belül is a Borzsa-havasok, Róna-havasok, Csornahora és a Keleti-Beszkidék útvonalai emelkednek ki, ezek közül is leginkább a hegységek legmagasabb pontjához vezető útvonalak. A legkedveltebb csúcsok között szerepel a Pikuj, a Róna-havas, a Brebeneszkul, a Hoverla, a Gemba és a Viski-kő.

A kerékpáros és lovas túrák ismertsége a diákok körében igen alacsony és nagy különbséget mutat a gyalogtúrázással szemben. A két tevékenység közül kiemelhetjük a kerékpározást, hiszen a diákok 22%-a részt vett már síkvidéki vagy hegyvidéki túrán, ellenben a lovastúrákkal, ahol csak 11% vett részt vagy ismer ilyen lehetőséget. A lovastúrák alacsony ismeretsége véleményem szerint azzal magyarázható, hogy a diákoknak nincsen tapasztalata a lovaglás terén és a kevés reklám miatt az ilyen tevékenységgel foglalkozó szervezeteket nem ismernek. A kerékpározás terén a kerékpár utak hiánya jelent gondot, de nagy lehetőség rejlik Kárpátaljában ebből a szempontból.

A vízhez kötődő tevékenységek közül a horgászatot ismerik a legtöbben. A vadvízi evezést, mint aktív turisztikai tevékenységet nem sokan ismerik, ez csak egy kisebb csoportot érint. A diákok 97%-a nem vett részt még vadvízi evezésen. Ezért a túrázási lehetőségek ismertségét vizsgálva a vadvízi evezés és vadvízi túrák ismertsége a legalacsonyabb.

Висновки

Моя дипломна робота мала кілька цілей, серед яких була детальна презентація екотуризму та активного туризму. Екотуризм протягом багатьох років вважається одним із найбільш швидкозростаючих сегментів туризму. Після появи початкових негативних наслідків масового туризму паралельно з ним розвивався екотуризм. Тому було поціновано природне середовище, культурно-історичну спадщину та з'явилися нові туристичні потреби. Поступово зростає бажання занять на природі. Закарпаття має сприятливі природні особливості як з точки зору екотуризму, так і з точки зору активного туризму, оскільки антропогенний вплив був незначним, тому збереглося декілька майже незайманих природних ландшафтів. Завдяки різноманітному тваринному світу, різноманітному рельєфу та гідрографічним властивостям тут можна здійснювати кілька активних видів туристичної діяльності. Приклади включають пішохідний туризм, кінний і велосипедний туризм, водний туризм і зимові види спорту. Усе це належить до активних туристичних продуктів Закарпаття.

Ще одна важлива мета моєї дипломної роботи – узагальнити історію пішохідного туризму Закарпаття, оскільки до початку дослідження мені не вдалося знайти схожу статтю. Тому важливу роль у моїй роботі відіграли вторинні дослідження, які базувалися на зборах спеціальної літератури з історії пішохідного туризму Закарпаття та характеристики активної туристичної діяльності. З цією метою я зібрав дані з кількох літературних джерел та підготував стислий опис історії пішохідного туризму Закарпаття та характеристику активної туристичної діяльності. За допомогою цього дослідження вдалося зібрати найважливішу інформацію, пов'язану з дослідженням, яка послужила основою для аналізу анкети.

Основною метою роботи є ознайомлення зі звичками студентів інституту до походів та дослідження обізнаності про можливості походів. Для цього я провів анкетування студентів інституту, яке було розіслано на внутрішню пошту, оскільки так вдалося охопити найбільше студентів. За попереднім планом надійшло рівно 100 заяв з різних спеціальностей, але залишилися курси, з яких не надійшло жодної заяви.

Досліджуючи звички походів, можна сказати позитивним фактом те, що більшість студентів брали або регулярно беруть участь у походах як на Закарпатті, так і за кордоном. Активний туризм також популярний серед жінок, адже 80% тих, хто заповнили анкету, були жінками і належали до вікової категорії 18-25 років. Не меншою популярністю користуються як індивідуальні, так і організовані тури.

Після звичок пішохідного туризму я перевіряв обізнаність студентів про можливість пішого туризму. Як виявилось, 66% з них вже вели активну діяльність на території національних парків, розташованих на Закарпатті, доводячи тим самим, що це важливі аспекти для екотуризму. Серед мотивів найважливішим було видовище, тому національний парк Синевир є найпопулярнішим. Це можна пояснити тим, що тут знаходиться озеро Синевир, яке є значною природною пам'яткою. Мотиваціями також були піші прогулянки, відпочинок і релаксація, знайомство з живим світом. Розглядаючи різні види активного відпочинку, виявилось, що найпопулярнішим є піший туризм. Серед них виділяються маршрути Полонина Боржава, Полонина Рівна, Чорнагора та Східні Бескиди, серед яких маршрути, що ведуть до найвищої точки гір. Серед найпопулярніших вершин – Пікуй, Полонина Рівна, Бребенкул, Говерла, Гімба та Вишково.

Поінформованість про велосипедні та кінні тури серед студентів є дуже низькою та демонструє велику різницю порівняно з пішим туризмом. Серед двох видів діяльності можна виділити велосипед, оскільки 22% студентів вже брали участь у рівнинному чи гірському поході, на відміну від верхової їзди, де лише 11% брали участь або знають про таку можливість. На мій погляд, низьку поінформованість про кінні тури можна пояснити тим, що студенти не мають досвіду у сфері верхової їзди та через відсутність реклами не знають організацій, які займаються такою діяльністю. Що стосується велосипедного руху, то проблемою є відсутність велодоріжок, але Закарпаття має великий потенціал у цьому плані.

Серед занять, пов'язаних з водою, риболовля відома більшості людей. Рафтинг як активний вид туристичної діяльності відомий не багатьом людям, і стосується лише невеликої групи людей. Про це свідчить той факт, що 97% студентів ще не брали участь у рафтингу. Таким чином, при дослідженні обізнаності про можливість для пішого туризму, обізнаність про рафтинг є найнижчою.

Felhasznált irodalom

1. Berghauer S., 2010: Turizmus Kárpátalján, in. Modern Geográfia, 2. szám, pp. 31-54.
2. Berghauer S., 2012: Kárpátalja turizmusa, Főiskolai jegyzet, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Földtudományi Tanszék, Beregszász.
3. Berghauer S., - Nagy O., 2013: Ökoturisztikai lehetőségek Kárpátalján, Acta Beregsasiensis 12. évf., 2. kötet, pp. 199-207.
4. Blasovszky M., 1939: Kárpátalja turistakalauzának vázlata, Turisták Lapja, 51. évfolyam, pp. 175-196.
5. Donka A., 2022: A hazai folyami vízitúrázás földrajzi aspektusainak vizsgálata, PhD-értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományi Doktori Iskola, Pécs.
6. Dudás P., 1988: Természetjárás a Szovjetunióban, Turista Magazin, 34. évf. 10.szám.
7. Fedák L., 1943: Megalakult az MTE Huszti Osztálya, Turisták Lapja, 55. évfolyam, pp. 94-95.
8. Fülep T., 2004: Szelíd, öko- és természetjáró turizmus, az idegenvezetés és túravezetés összekapcsolódása, Holocén Természetvédelmi Egyesület, Miskolc.
9. Hallóssy I., 1939: Kárpátalja előtérben, Turisták Lapja, 51. évfolyam, pp. 440.
10. Happ É., 2019: Középpontban az aktív és az ökoturizmus. Elméleti összefoglaló, Lépések a fenntarthatóság felé, 24 évf. 2. (76.) száma, Budapest.
11. Hardi A., 1995: Tájékozódás, természetjárás, tájfutás, Tanulási segédlet 8-12 éves fiataloknak, Tárogató Kiadó, Budapest.
12. Horváth P. – Rimóczi Cs.: Ökoturizmus, In Michalkó G. (szerk): Turisztikai terméktervezés és fejlesztés. Pécs, 2011, Pécsi Tudományegyetem.
13. Kohut E., 2009: Természetes növényzet. In Baranyi B. (szerk.): Kárpátalja. Pécs–Budapest, MTA Kutatások Központja, pp. 143–147.
14. Peitler Gy., 1939: Kárpátalja turistamenedékházai, Turisták Lapja, 51.évfolyam, pp. 334-340.
15. Péntes E. et al.: Országos ökoturizmus fejlesztési stratégia. Veszprém–Budapest, 2008, Pannon Egyetem, Turizmus Tanszék, 170 p.
16. Spiegler P., 2011: A turisztikai imázselemzés. Turisztikai „tér-képek” a Dél-Dunántúlról, PTE Földtudományok Doktori Iskola, PhD-értekezés, Pécs.
17. Sújtó B., 1940: Kárpátalja levelezőlapokon, Turisták Lapja, 52. évfolyam.
18. Szabó S., 2019: Barangolás két keréken, Kárpáti Igaz Szó, Ungvár.

19. Szilágyi Zs.-Sass E., 2006: Kárpátalja, mint turisztikai desztináció; Magyarországi turisták körében végzett imázs és elégedettségvizsgálat, III. Magyar Földrajzi Konferencia, Beregszász.
20. Tarpai J., 2013: A természeti és társadalmi erőforrások szerepe Kárpátalja turizmusfejlesztésében és hatása a területfejlesztésre, Pécsi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola, PhD-értekezés, Pécs.
21. Turisták lapja évkönyvei 1889-1944, kiadó: Magyar Turista Egyesület.
22. Verécsi G.: A Turisztikai Világszervezet ökoturizmus kutatási programja. Magyar Turizmus Rt. Turizmus Bulletin VII évf. (2003) 3. szám, pp. 19-24.
23. Zseliczky I.: Állatvilág. In Baranyi B. (szerk.): Kárpátalja. Pécs–Budapest, 2009, MTA Regionális Kutatások Központja, pp. 147–151.
24. Ярмалов О., 2019: Стежками Карпат. 80 маршрутів в Українських Карпат, Фоліо, Харків.

Ábrák jegyzéke

1. ábra. Nemzeti parkok és természetvédelmi területek Kárpátalján	11
2. ábra. Az egyes aktív sportturisztikai tevékenységek által nyújtott élmények és a speciális infrastruktúra közötti vázlatos összefüggések.	14
3. ábra. Az aktív turizmus és ökoturizmus összehasonlítása.....	14
4. ábra. Az MTE Javornik menedékháza 1939-ben (910 m).....	19
5. ábra. Kárpátalja képeslapokon 1940-ben.	21
6. ábra. A túrázás típusai	24
7. ábra. A kitöltők évfolyam szerinti megoszlása	31
8. ábra. A kitöltők életkor szerinti megoszlása	31
9. ábra. A kitöltők szak szerinti megoszlása	32
10. ábra. A kitöltők mely túrákat részesítik előnyben.....	33
11. ábra. Túráztak-e már Kárpátalján?	33
12. ábra. Hogyan kerültek a túrázással kapcsolatba?	34
13. ábra. Milyen túrán járt már Kárpátalján?	35
14. ábra. Legkedveltebb hegységek a kitöltők között	36
15. ábra. A kitöltők mely nemzeti park területén jártak.....	37
16. ábra. Ismer-e Kárpátalján lovastúrázási lehetőségeket?.....	39
17. ábra. Lovas turizmussal foglalkozó szervezetek ismertségének értékelése.	39
18. ábra. Részt vett-e lovas rendezvényen, fesztiválokon Kárpátalján?	40
19. ábra. Utazásai során igénybe vett-e kerékpározási lehetőséget Kárpátalján?	41
20. ábra. Milyen kerékpártúrán vett részt?	42
21. ábra. Milyen vízhez kötődő turisztikai tevékenységeket ismer Kárpátalján?	43
22. ábra. Túrák során igénybe vett szolgáltatások	44
23. ábra. Milyen okból választotta ki a bejárt túraútvonalait?	44
24. ábra. Ön szerint mi tartja távol az embereket a túrázástól?.....	45

Táblázatok jegyzéke

1.táblázat. A kirándulás-kiránduló és a túrázás-túrázó összehasonlítása.	23
---	----

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Berghauer Sándornak. Köszönöm, hogy segítségemre volt, bármilyen problémával fordultam is hozzá. Hálás vagyok értékes és állandó tanácsaiért. Köszönöm építő jellegű kritikáit, amelyek hasznosnak bizonyultak a szakdolgozat megírásakor.

Nyilatkozat

Alulírott Barta Dániel, turizmus szakos hallgató kijelentem, hogy szakdolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszéken készítettem turizmus diploma megszerzése céljából.

Kijelentem, hogy szakdolgozatomat más szakon korábban nem védtem meg, saját munkám eredménye és csak hivatkozott forrásokat használtam fel.

Tudomásul veszem, hogy szakdolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola könyvtárában a kölcsönözhető könyvek között helyezik el.

Melléletek

1.számú melléklet. A kutatáshoz használt kérdőív.

1. Képzési szint
- BA/BSc
- MA/MSc
2. Szak
-
3. Évfolyam
- I. évfolyam
- II. évfolyam
- III. évfolyam
- IV. évfolyam
4. Tagozat
- Nappali
- Levelező
5. Életkor
- 18-25 éves
- 25-35 éves
- 35-45 éves
- 45-55 éves
- Egyéb:
6. Neme
- Férfi
- Nő
7. Szokott Ön túrázni?
- Igen
- Nem
8. A szervezett vagy az egyéni túrákat részesíti előnyben?
- Szervezett túrák
- Egyéni túrák
- Nem veszek részt túrákon
9. Kivel szokott túrázni?
- Egyedül
- A párommal
- Családdal
- Barátokkal
- Túraklubbal
- Nem veszek részt túrákon
10. Hogyan került a túrázással kapcsolatba?
- Családi kiránduláskor
- Általános iskolai kiránduláskor
- Középiskolai kiránduláskor
- Főiskola/egyetem
- Munkahely által
- Sport által
- Barátok invitálása
- Internet
- Útikönyvek
- Nem veszek részt túrákon
- Egyéb:

11. Túrázott-e már Kárpátalján? (Pl.: gyalogtúra, kerékpártúra stb.)

- Igen
- Nem
- Nem, de szeretnék

12. Részt vett-e külföldi túrán? (Pl.: gyalogtúra, kerékpártúra stb.)

- Igen
- Nem
- Nem, de szeretnék

13. Mikor vett részt utoljára bármilyen típusú túrán?

- Ebben a hónapban
- Az elmúlt félévben
- Közel egy éve
- Több éve
- Nem veszek részt túrákon

Egyéb:

14. Milyen túrákon járt már Kárpátalján?

- Gyalogtúra
- Kerékpártúra
- Vízitúra
- Kalandtúra
- Teljesítménytúra
- Lovastúra
- Nem veszek részt túrákon

Egyéb:

15. Átlagosan hány km-t tesz meg egy túra során?

- 5-10 km
- 10-15 km
- 15-20 km

- 20-25 km
- Nem veszek részt túrákon

16. Jelölje be, mely hegységekben túrázott!

- Vihorlát hegység
- Makovica hegység
- Szinyák hegység
- Borló-Gyil hegység
- Hát-gerinc
- Nagyszőlősi hegység
- Róna-havas
- Borzsa-havas
- Kraszna-havas
- Szvidovec hegység
- Máramarosi hegység
- Keleti-Beszkidék
- Gorgánok
- Nem veszek részt túrákon

Egyéb:

17. Tagja-e bármilyen túrázó szervezetnek? (Pl.: Kárpátaljai Hazajáró Egylet)

- Igen
 - Nem
- Egyéb:

18. Ha tagja bármilyen túrázó szervezetnek kérem írja le!

.....

19. Milyen gyalogtúrázási lehetőséget ismer Kárpátalján? Írja le milyen útvonalakat járt be vagy ismer.

.....
.....
.....
.....

20. Részt vett több napos túrákon?

- Igen
 Nem
 Nem veszek részt túrákon

21. Az alábbi felsorolásban Kárpátalja területén található hegycsúcsokat látnak. Jelölje be, mely csúcson járt és melyiken szeretne.

1-Jártam már ott

2-Nem voltam, de szeretnék

3-Nem voltam és nem is szeretnék

	1	2	3
Pikuj (Pokol-bérc)	☐	☐	☐
Róna-havas	☐	☐	☐
Sztoj (Asztag)	☐	☐	☐
Gemba (Gombás)	☐	☐	☐
Sztrimba	☐	☐	☐
Negrovec (Fekete-bérc)	☐	☐	☐
Hoverla	☐	☐	☐
Obavai-kő	☐	☐	☐
Antalóci Poljana	☐	☐	☐
Brebeneszkul	☐	☐	☐
Buzsora	☐	☐	☐
Tupoj	☐	☐	☐
Kamjanka	☐	☐	☐
Viski-kő	☐	☐	☐
Javornik	☐	☐	☐
Bliznyica	☐	☐	☐
Sziglanszkij	☐	☐	☐
Nagyhegy	☐	☐	☐
Rebra	☐	☐	☐
Mersa	☐	☐	☐

22. Túrázott-e már kárpátaljai nemzeti park területén?

- Igen
 Nem

23. Mely nemzeti park területén járt?
(A kérdést kihagyhatja, ha még nem járt nemzeti park területén.)

- Szinevéri Nemzeti Park
 Ungi Nemzeti Park
 Elvarázsolt vidék Nemzeti Park

24. Milyen céllal látogatott el a nemzeti parkokba? *(A kérdést kihagyhatja, ha még nem járt nemzeti park területén.)*

- Pihenés/kikapcsolódás
 Gyalogtúrázás
 Kerékpározás
 Lovaglás
 Állat/növényvilág megismerése
 Látvány

Egyéb:

25. Ismer-e Kárpátalján lovastúrázási lehetőségeket? Ha igen írja le milyen járásokban vagy területeken.

- Igen
 Nem
Egyéb:

26. Részt vett e lovas rendezvényen, fesztiválokon Kárpátalján?

- Igen
 Nem
 Nem, de szeretnék

27. Értékelje a következő lovas turizmussal foglalkozó szervezeteket a megadott pontok alapján!

1 - nem hallottam róla

2 - hallottam róla, de nem jártam ott

3 - egyszer már jártam ott

4 - többször jártam ott

	1	2	3	4
Kvitka Polonini szanatórium	☐	☐	☐	☐
Voevodyno Resort	☐	☐	☐	☐
Sipot Vadászbirtok	☐	☐	☐	☐
Zolota Hora Hotel	☐	☐	☐	☐
Adrenaline Lovas Sportklub	☐	☐	☐	☐
Szelíd lovasközpont	☐	☐	☐	☐

28. Utazásai során igénybe vett-e kerékpározási lehetőséget Kárpátalján?

Igen

Nem

29. Milyen kerékpártúrán vett részt?

Síkvidéki kerékpártúra

Hegyvidéki kerékpártúra

Nem veszek részt túrákon

30. Milyen vízhez kötődő turisztikai tevékenységeket ismer Kárpátalján?

Vadvízi evezés/rafting

Vízparti üdülés

Horgászat

Egyéb:

31. Kárpátalja területén részt vett-e vadvízi evezésen?

Igen

Nem

Egyéb:

32. Ha részt vett vadvízi evezésen írja le melyik folyón!

.....

.....

33. Túrái során milyen szolgáltatásokat vett igénybe?

Utaztatás

Kerékpárkölcsönzés

Szálláshely

Étkeztetés

Túravezetés

Felszerelések bérlete

Nem veszek részt túrákon

Egyéb:

34. Milyen okból választotta ki a bejárt túraútvonalait?

Több is megjelölhető

Látvány

Testi egészség megőrzése

Személyes célok elérése

Kihívás/kaland

Állat és növényvilág megismerése

Kisebbségi tömeg

Magány

Új tapasztalatszerzés

Nem veszek részt túrákon

Egyéb:

35. Ön szerint mi tartja távol az embereket a túrázástól?

- Pénz
 - Idő
 - Érdeklődés hiánya
 - Családi kötelezettség
 - Fizikai aktivitás
 - Háborús helyzet
- Egyéb:

Ім'я користувача:
приховано налаштуваннями конфіденційності

ID перевірки:
1015149533

Дата перевірки:
19.05.2023 20:08:44 CEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
21.05.2023 13:07:39 CEST

ID користувача:
100011756

Назва документа: **Барта Даніел Аттілович**

Кількість сторінок: 59 Кількість слів: 13010 Кількість символів: 111272 Розмір файлу: 1.10 MB ID файлу: 1014830336

18.7% Схожість

Найбільша схожість: 3.58% з Інтернет-джерелом (<https://docplayer.hu/43689682-Pecsi-tudomanyegyetem-a-termeszeti-e>).

18.5% Джерела з Інтернету

318

Сторінка 61

2.44% Джерела з Бібліотеки

101

Сторінка 64

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнено

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнено

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

4